

7208

329. 14

U-83

1911

2010

6125

ՅԱՒԵԼՈՒՄԻ ԹԻՒ 10 «ԿՈՀԱՍԱՆ»

Հայկաի Արամեանց

(Մ. Տ. ՇԻՈՏ)

329.14

Ա. 83

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻՆ

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՈՒՂՂՈՒՄԵ

Ս. Դ. ՀՆԶԱԿԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՂԵՐՈՒՆ

ՄԵՐ ՀԱՍՑԷՆ.

2001

ستانبولده پوسته قوطوی نومرو ۱۲۶ «غوهاق» غزته سنه

Redaction du journal GOHAG

B. P. centrale, CONSTANTINOPLE

Խմբագրութիւն ԿՈՀԱՍԱՆԻ

Փոստարկի թիւ 125, Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագր. ԽՐԺԱՅԷԼ ՏՅՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1911թ

16125

ՍՍՍԻԱԼ ԴԵՄՈԳՐԱԹ
ՀՆՁԱԿԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻԻՂԵՐՈՒՆ

ԵՐ

Ը Ն Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ո Ւ Ն

ՍԻՐԵԼԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐ,

Տխուր հարկի մը ներքեւ կը գտնուիմ ներկայ գրու-
թիւնով քանի մը բացատրութիւններ տալ Ձեզ իմ դէմ
գործուած գայթակղեցուցիչ արարքներուն մասին :

Պատահմամբ միայն ձեռքս անցաւ «Ս. Դ. Հնչակ-
եան Կուս. Տաճկ. Կեդր. Վարիչ Մարմին» թիւ 308 և
20 Յունուար 1911 թուակիր չրջաբերական-նամակը ,
ուղղուած Տաճկաստանի մեր Մասնաճիւղներուն :

Սիրելի՛ ընկերներ , ես որոշած էի անձնատուր ըլլալ
իմ գրական աշխատութիւններուն , նկատի ունենալով որ
թէ՛ Կոնստիւ, թէ՛ Հայուն Նոյնացան , թէ՛ «Ս. Դ. Հրե-
շակեան Պատմութիւն , թէ՛ միջ ազգային ընկերվարական
գործիչներու և Հնչակեան հերոսներու կենսագրութիւն-
ները և թէ՛ առ հասարակ հրատարակելի բոլոր գիրքերս
Հնչակեանութեան պրօպականտին ու զարգացման կը
ծառայեն: Ուստի վճռած էի բերանս փակել և այլեւս չըզ-
բաղիլ սա ապօրէն չեզոքացումին խնդրով , որը
զուտ անձնական քինախնդրութեան և անմաքուր վրէժ-
խնդրութեան արդիւնք ըլլալով ինձ համար մեծ նշանա-
կութիւն չէր կրնար ունենալ , քանի որ երկու ամիսը
լրանալուն ինքնին կը վերնար այդ ապօրէն չեզոքացու-

Հ1049-ԼԺ. 7.

341 83

16125

մը, համաձայն Զ. Ընդհ. Պատգ. Ժողովի հանրաժանօթ որոշման : Բայց վերոյիշեալ թիւ 308 «չըջարեալան նա- մալը» կ'ստիպէ զիս, իբրեւ 20 տարուան Հնչակեան մը բողոք բառնալ այդ ստեպանտիր, զրպարտիչ պիտի լինէմ եւ ճշմարտութիւնը մասնանշել մեր Մ-ճիւղերուն ու ընկերներուն :

Այս բացատրութիւնները տալ կ'ստիպուիմ նաեւ այն պատճառով, որ բազմաթիւ Մ-ճիւղեր եւ ընկերներ շա- րունակ գրով եւ անձամբ կը դիմեն ինձ ու կը խնդրեն, որ հանգամանօրէն պարզեմ իրենց այն բոլոր անցուղար- ձերը, որոնք իմ չեղորացման խնդիրը կը չօչախեն :

Ուստի ժամանակագրական կարգով կ'անցնիմ բա- ցատրութիւններուս :

Ա.

Մի քանի ընկերներ կուսակցութեան Զ. Ընդհ. Պատգ. Ժողովի մէջ կը ձգտէին ընտրուիլ Կեդրոնական Վարչութեան, Տաճկ. Վարիչ Մարմնի եւ այլ պաշտօնե- րու մէջ, ու երբ չ'յաջողեցան, քանի որ Ժողովին վըս- տահութիւնը չէին վայելեր, ո՞րս պահեցին ինձ եւ կարգ մը անբասիր ընկերներու դէմ, եւթադրելով թէ մենք եւս եղեր իրենց չ'ընտրուելուն պատճառը : Եւ երբ ընկ- ընկ. Սրամ Ալքըպաշեան, Մուրատ եւ ես ընտրուեցանք Տաճկ. Կեդր. Վարիչ Մարմնի անդամ, անոնք նախանձով եւ հակառակութեամբ համակուեցան մեզի վերաբերմամբ, ուստի եւ մեր պաշտօնավարութեան ամբողջ ընթացքին մէջ այդ ընկերները ողի իրտին աշխատեցան դժուարու- թիւններ հանելու մեր առջև ու մեզ դատապարտելու անգործութեան : Հակառակութիւններ կ'արտայայտուէին զանազան եղանակներով, մերթ մթութեան մէջէն դա- լեր լարելով, մերթ գրգռիչ ու հակահնչակեան շրջաբե- րականներով, մերթ «Կալուօ» «Արեւիք» եւ այլ թերթերու-

մէջ հրապարակային բուօփոքարօններով եւ յաճախ միա- միտ Մ-ղերու ընկերները ըմբոստութեան հրաւիրելով, ինչ որ Տաճկ. Ա. Ընդհ. Պատգ. Ժողովին մէջ ծանր ամ- քաստանութիւններու տեղի առաւ մեր կողմէն եւ ժո- ղովին ալ ընդունեց մեր ամբաստանութիւններուն օրի- նական ու տեղին հիմունքները, յանձնարարելով Կեդ- րոնական Վարչութեան, որ անոնցմէ ոմանց (օրինակ Սիւնիքը եւ Փարամաղը) ամբաստանութիւնները քննեն ժողովէն յետոյ եւ եթէ արդարանան, այն ժամանակ միայն կուս. մէջ պաշտօն տրուի անոնց :

Այս պարագան շատ աղէկ գիտեն եւ կրնան վկա- յել այն պատգամաւոր ընկերները, որոնք մասնակցելով Զ. Ընդհ. եւ Տաճկ. Ա. Պատգ. Ժողովներուն, մօտէն ի- րազեկ են կարգ մը ախուր անցուղարձերու :

✓ Այդ պատգամաւորները գիտեն նոյնպէս, թէ ինչպէս այդ «լքուած» ընկերները՝ զլուխ ունենալով ընկեր Սա- պահիւլեանը, ամեն կերպով կաշխատէին հալածել, վարկաբեկել ու սեցնել ընկ. ընկ. Մուրատը, Ալքըպաշ- եանը, Գր. Եղիկեանը, Ս. Սահակեանը, զիս եւ քանի մը գործօն անդամներ, որոնց վայելած ընդհանուր հա- մակրութիւնն ու սէրը կը սաստկացնէր անոնց նախանձն ու ատելութիւնը :

Այդ էր պատճառը, որ Տաճկ. Ա. Պատգ. Ժողովէն անմիջապէս յետոյ, երբ «Կալուօ»-ի, «Արեւիք»-ի, «Բիւ- ղանդինի» եւ այլ թերթերուն մէջ ընկ. ընկ. Մուրատը, Ալքըպաշեանը եւ զիս վտարուած կը ներկայացնէին զանազան Հայր Սիւմաներ (Փարամաղ) եւ անհանդուրժելի սուտերով կ'աշխատէին յաշս հասարակութեան անուա- նաբեկ մեզ, արդի Կեդրոնական Վարիչ Մարմինը աղ- նութիւնը չ'ունեցաւ ըստ արժանւոյն հերքելու այդ դիտումաւոր վարկաբեկումները :

ԲՈՒՆ ՀԱԼԱԾԱՆՔԸ ԻՄ ԴԷՄ ԵՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ԱՆ-
ՔԱՍԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ ԿՍԿՍԻ, ՈՒՐԵՄՆ, 1910
ԹՈՒԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ ՎԵՐՋԵՐԸ:

Այն աստիճան դատապարտելի եղաւ ընկեր Սա-
պահիւլեանի և իր ընկերներուն հակաընկերական
վարմունքը, որ տակաւին Կ. Պօլիս գտնուող խումբ մը
պատգամաւոր ընկերներու և ընկերակիներու կողմէ
ընկ. Սեդրակ Գարակեալուրեան հրապարակ եկաւ և
լրագրութեան մէջ հերքեց «Իդիմաց Պօլիս գտնուող խումբ
մը պատգամաւորներու», այն տգեղ ու վարկաբե-
կիչ տարաձայնութիւնները, որ կը դառնային իմ և ընկեր-
ներուս պատուին շուրջը, իբր թէ մենք (Նախորդ Կեդ.
Վարիչ Մարմինը) «տապալուած» «վտարուած» և այլն
ըլլայինք Պատգ. Ժողովի կողմէ: Արդի Կեդր. Վարիչ
ըլլայինք Պատգ. Ժողովի կողմէ: Արդի Կեդր. Վարիչ
Մարմնի այդ դիտումնաւոր լրութեան դէմ դայրացան
ՓոքրՀայքի և այլ շրջաններու կարգ մը Մ-ճիւղեր և
պահանջեցին որ Կեդր. Վարիչ Մարմինը խալոյն հերքէ
լրագրական յերիւրանքները. բայց ես էի որ այն ժա-
մանակ նամակներով հանդարտութեան հրաւիրեցի այդ
Մ-ղերը, Կուսակցութեանս արժանապատուութեանը խը-
նայելով:

Բ.

Այնուհետեւ ես որոշեցի բնաւ կարեւորութիւն չ'տա-
նկաւած սխտեմաքիֆ հաղաճանգներուն և նուիրուիլ շի-
նարար աշխատանքի:

Ես ինձ պարտք համարեցի համբերել փոքրոգի վար-
մունքներուն և բնաւ տեղի չ'տալ տարաձայնութեանց.
ընդհակառակը, ես ինձ նպատակ դրի առնել կեդրով ա-
ջակցիլ առդի Կեդր. Վարիչ Մարմնին, թեւ և թիկունք
ըլլալ և միշտ դիւրութիւններ ընծայել անոր Ս.Դ. Հըն-

չակեանութիւնը փորձառարար և իմաստութեամբ վա-
րելու համար:

Ատոր հետ մեկտեղ ես ինձ պարտք և միանգամայն
իրաւունք սեպեցի հետեւիլ քայլ առ քայլ Կեդր. Վարիչ
Մարմնի գործունէութեան և հոգ տանիլ, որպէսզի որ-
քան հնար է սխալ քայլեր չառնուին և Կուսակցութեանս
բարոյական բրեսդիժին վնասող արարքներու մէջ չի
գտնուին:

Ուստի սրտանց ցաւ դգացի, երբ տեսայ որ՝

1.-1910 Սեպտ. 5ին, Գումգարուի Ս. Դ. Հնչակեան
հրապարակային ժողովին չհասաւ ընկ. Սապահիւլեան,
որ սպուած ու ցրուած ազդերու համաձայն պիտի ա-
տենախօսէր: Հաւաքուած ժողովուրդը դժգոհ մեկնեցաւ
ժողովասրահէն:

2.-Նոյն Սեպտեմբեր 19 ին, Գատըգիւղի Մասեաց
Ակումբի ժողովին չ'հասաւ ընկ. Սապահիւլեան որ հա-
մաձայն ազդերուն պիտի խօսէր Սուրէն էֆ. Պարթե-
եանի հետ: Ժողովուրդը դժգոհ մեկնեցաւ:

3.-Ընկ. Սապահիւլեան անկէ վերջն ալ ռաբունակ
յայտարարութիւններ կուտար թերթերուն և կուսակ-
ցութեան դանձարանէն ծախքեր ընելով ազդեր կը ցըր-
ուէր թէ այսինչ օրը այսինչ տեղը պիտի խօսի և ժո-
ղովի ժամանակ ներկայ չէր գտնուեր, որով իր ասանկ
զանցառութիւնները պատճառ կ'լլային մեք կուսակցու-
թեան վարկաբեկումին:

4.-Ընկ. Սապահիւլեան իշխանաց Կղզին բնակելով
(մինչև հիմայ հոն է), ռաւ անգամներ Կուս. պատճոհա-
սեղին չէր գար և այս պարտադանցութեան երեսէն չա-
բաչար կը տուժէր և մինչև հիմայ ալ կը տուժէ կու-
սակցութիւնը: Արդէն Կեդր. Վարիչ մարմնի երեք ան-
դամները մասնաւոր դիտումով ցրուեց գաւառները. հոս

մնացին ինքը և ընկեր Ռ. Կարապետեանը, որ իր անհատական գործերը ունենալով չէր կրնար վարել գործերը: Իսկ անգամակցութեան հրաւիրուած ընկ. Ն. Զաքարեան թէ անփորձ էր ու տնաւ կուսակցական - վարչական պաշտօնի և թէ զանազան դպրոցներու ուսուցիչ լինելով գրեթէ բնաւ ժամանակ չէր ունենար գործի նայելու:

Այսպիսով, ահա, ամիսներ շարունակ Կուսակցութեան պաշտօնատեղին (Մեծ Նոր Խան) կը մնար դպրոցական ընկերոջ մը խնամքին ներքեւ - կնիքն ալ, թուղթերն ալ, բոլոր թղթակցութիւններն ալ, դրամական հաշիւներն ալ ...

Տէր չ'կար, տիրական չ'կար. Կուս. գործերը դըլուխներն առած կ'երթային: Թշուառ Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Տաճկաստանի Մ. ճիւղերը և բովանդակ կազմակերպութիւնը թողնուած էին քարտուղարի մը խնամատարութեան: Քարտուղարը շարունակ նամակներ պիտի գրէր և օրեր վերջը, պատահմամբ պիտի գային «Կեդրոնական» Վարիչ Մարմին» անգամները և... պիտի ստորագրէին այդ... պաշտօնական նամակները:

Ո՛չ Բ. Դրան հետ պաշտօնական յարաբերութիւններ կը մշակուէին, ո՛չ միւս Կուսակցութեանց հետ ցանկալի հաղորդակցութիւն կը պահպանուէր, ո՛չ հարտաշարութեանց ու զեղծումներու դէմ բողոքներ կը բառնային, ո՛չ պաշտպանութեան կարօտ Մ.-ճ. լղերուն ու Ընկերներուն բանաւոր պահանջները նկատի կ'առնուէին, ո՛չ մեր Կուսակցութեան դէմ եղած յարձակումներուն կը պատասխանէին...

Մէկ խօսքով իր շրջապատին պատկառանք ազգող Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը արդի Կեդրոնական Վարիչ Մարմնի օրով դարձած էր հեգնանքի և արհամարանքի առարկայ:

Արդահատելի՝ վիճակ, արդարեւ, որուն հանդէպ հագիս կտոր կտոր կ'ըլլար, կը տեսնէի այդ բոլորը և կը լեցուէի բռնուն նախանձախնդրութեամբ, յաճախ գիտաշուծիւններ կ'ընէի, թէ՛ բերանացի և թէ՛ գրաւոր, Կեդր. Վարիչ Մարմին:

ԶԵ որ ամեն Ս. Դ. Հնչակեանի պարտքն է և իրաւունքն է, համաձայն Կազմական Կանոնագրի տրամադրութեանց, թելադրութիւններ ընել Մարմիններուն:

ԱՅՍ ԻՄ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳԷՇ Կ'ԱԶԴԵՒՆ, ՄԱՆԱԻՍԵՂԻ ԸՆԿ. ՍԱՊԱՀԻԻԿԱՆԻՆ ՎՐԱՅ, ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ԱՅԴ ԱՐՏԱՍՈՒԵԼԻ ԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՍՄԵՆԱԿԵԱՆ ԻՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏԱԻՆ Ինքն էր: Ուստի ընկ. Սապահիւբեան միշտ առիթներ կը փնտռէր, որպէսզի իր օճիքն ազատէ իմ ընկերական-օրինական զիտողութիւններէն և անկէ յետոյ ազատօրէն իր բնութեան յարմար կեանք վարէ, առանց հոգ ընելու Կուսակցութիւնը և իր ստանձնած փափուկ պաշտօնը:

Ահաւասիկ, սիրելի ընկերն'ր, ԱՅՍ ԲԱՆԸ ԿԸ ԿԱԶՄԵՒ ԲՈՒՆ ԻՍԿ ՇԱՐԺԱՌԻԹԸ ԻՄ ԴԷՄ ԵՂԱՅ ԱՊՈՐԷՆ ԱՐԱՐՔՆԵՐՈՒՆ, որուն դէմ բողոքած եմ, կը բողոքեմ և պիտի բողոքեմ, քանի ոյժ կայ մէջս, քանի անարդարութիւնը մէջտեղն է և քանի զեռ յոյս ունիմ թէ Ս. Դ. Հնչակեան Մ.-ճիւղերն ու Ընկերները չ'պիտի թողնեն որ ես այսպէս քարէ քար զարնուիմ, ճալածուիմ, անպատուիմ, վարկաբեկուիմ և զոհ կրթամ բացարձակ անիրաւութեան, սխի, կիրքի...

Երբոր Պատգամաւորական Ժողով գումարուի, ա-

նանկ մերկացումներ ունիմ ընելիք, անանկ զեղծումներ կան բացուելիք, որոնք ՊԻՏԻ ՀԱՍՏԱՏԵՆ ՊՈՂՊԱՏԷ ՓԱՍՏԵՐՈՎ, թէ ընկ. Սապահգիւլեան դիտմամբ զիս չեզոքացուց և իվերջոյ արտաքսեց, որպէսզի պատգամաւոր չ'ընտրուիմ եւ և այլևս չ'կարողանամ իր հակահնչակեան, հակասօսիալիս, հակաընկերական, բռնակալ, գեղծարար եւ խարդալս ըլլալը մէջտեղ հանել:

Գ.

Ոչ պակաս վրդովիչ հանգամանք ունէր այն պարագան, որ արդի Կեդրոնական Վարիչ Մարմինը բացարձակապէս խեղաթիւրելով հրատարակեց Տանկ. Ա. Պատգ. Ժողովի որոշումներուն մէկ մասը եւ մնացեալ որոշումները միմեկէն ալտօր ալ չհրատարակեցին: Այս աչք ծակող օրինազանցութիւնը գործեցին ԴԻՏՄԱՄԲ, որովհետեւ եթէ բոլոր որոշումները հրատարակէին, այն ժամանակ Մ-ձիւղերուն և Ընկերներուն յայտնի պիտի ըլլային այն ծանրածանր զոհողութիւնները որ ստանձնած էին նախորդ Կեդր. Վարիչ Մարմնի անդամները, ինչպէս նաեւ կարգ մը ուրիշ իրողութիւններ պիտի պարզուէին, որոնք այսօր... շատ փափուկ վիճակի մէջ պիտի դնէին արդի Կեդր. Վարիչ Մարմինը և Մասնաւորաբար ընկ. Սապահգիւլեանը: Գոնէ ընկ. պատգամաւորները և պատգամաւորութիւնները կը համոզման թէ ինչ բան է ակնարկածս, ինչ որ... անյարմար է հրապարակելը, որովհետեւ այն ժամանակ արդի Կեդր. Վարիչ Մարմինը իր ռեզոնէքը կը կորսնցնէ:

Միւս կողմէն ալ Պատգ. Ժողովին որոշումները գործադրելու համար բնաւ հոգ չէին տաներ, որով եւ ստիպուեցայ կարգ մը նամակներ գրել արդի Կեդր. Վարիչ Մարմնին և ի գո'րծ մղել զիրենք: Հոս կը զե-

տեղեմ այդ նամակները, որպէս զի դուք ալ մօտէն գաղափար մը կ'ազմէք և գիտնաք թէ ես ինչպէս կ'ըմբռնեմ Ս. Դ. Հնչակեան ընկերոջ փոխադարձ պարտքը և իրաւունքը և թէ այդպէս վարուելու համար ինչպէս անաղնիւ միջոցով փորձեցին լուեցնել զիս:

Նամակներս կը հրատարակեմ լիատառ, նոյնութեամբ և կարգաւ:

Ա. ՆԱՄԱԿ

ԹԻԻ 7

Կ. Պոլիս, 28 Մեայ. 1910

Սոս. Դեմ. Հնչակեան Կուսակցութեան
Տանկ. Կեդրոնական Վարիչ Մարմին

• Սիրելի Ընկերներ, •

Կուս. Տանկ. Ա. Ընդհ. Պատգ. Ժողովը որոշեց ի միջի այլոց պարտք դնել Կեդր. Վարիչ Մարմնի վրայ կազմելու խորհրդարանական յանձնաժողով մը՝ օրը օրին ուսումնասիրելու համար Օսմ. և Ազգ. երեսփոխանական ժողովի օրակարգերը, մշակելու և ընդհանուր ուղղութիւն մը գծելու համար, ինչպէս նաեւ երեսփոխան ընկերներու միջեւ ստեղծելու խորհրդարանական տակտ և համընթաց գործունէութիւն, որոնց բացակայութենէն տուժած էր Կուսակցութիւնս յանցելումն:

Արդ, նկատելով որ Վարիչ Մարմինդ ցարդ ու է քայլ չառաւ այս ուղղութեամբ և ոչ իսկ փորձ ըրաւ, նկատելով նոյնպէս որ քանի մը օրէն կը բացուի Ազգ. Ժողովը, ինչպէս և անկէ վերջ Օսմ. Խորհրդարանը,

Նկատելով որ ժողովին վերոյիշեալ խեղացի որո-

չունն հիմակուրնէ իսկ գործադրուիլը անհրաժեշտ է, ներկայիւս կողքամ առաջարկել որ անմիջապէս ձեռնարկէք համապատասխան մարմնի կազմութեան և այլու միօրինակ և հետեւողական ընթացք մը գծուի: Յառաջիկայ նստաշրջանը շատ կարևոր պիտի ըլլայ, ուստի և ուժերուն ամփոփումը անհրաժեշտ:

Ընկերական սիրայիլը բարեհեղուի

Ազգային Երեսփոխան
ՀՄԱՅԵԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՅՑ

Այս նամակը գրուելէն յետոյ ԱՄԲՈՂՁ ԵՐԵՔ ՇԱԲԱԹ ՍՊԱՍԵՅԻ. դժբաղդաբար Կեդր. Վարիչ Մարմինը տեղէն չբարձեցաւ: Մինչ այդ գրեցի հետեւեալ .

ԵՐԿՐՈՐԴ ՆԱՄԱԿԸ

ԹԻՒ 9

Կ. Պոլիս 13/26 Հոկտ. 1910

Սոս. Գեմ. Հնչակեան Կուսակցութեան
Տպնկաստանի Կեդրոնական Վարիչ Մարմին

Սիրելի Ընկերներ,

Միջկուսակցական համերաշխութեան խղման հետեւանօք Ազատամարտի մէջ սկսուած բանակաւոր և սանձարձակ յարձակողականները անանկ յոռի տապալուութիւն մը կը գործեն հասարակութեան վրայ ընդհանրապէս և մեր շարքերի վրայ մասնաւորապէս, որ եթէ երկար շարունակուի մեր կողմէն պահպանուող յանցապարտ լուծիւնը՝ մեր կուսակցութիւնը ոչ միայն բարոյապէս պիտի տուժէ, այլ և Ս. Դ. Հնչ. շարքերի անօտարացումն անխուսափելի պիտի հանդիսանայ:

Արդ, խիստ կենսական պահանջի մը ի պատասխան սկսուած Ապագայի հրատարակութիւնը դադրեցնելնիդ .

որ առ միշտ դատաւարաբար և անարդարանալի քայլ մը եղաւ Ձեր կողմէ, ինչպէս նաեւ ուրիշ ո և է թերթի մէջ ալ հրադարակ չեղեցիք աչքի առաջ ունենալով կ'օգտուիմ Ս. Դ. Հնչակեան անհատին վերադառնաւ իրաւունքէն և ներկայիւս կը փութամ Ձեր ամենալուրջ ուշադրութեան յանձնել յետագայ առաջարկներս, որոնց անմիջական գործադրութիւնն հրամայողական պարտականութիւն մ'է...

Ա. Դիտական Սօսիալիզմն ու Հնչակեան պատմութիւնն և աւանդութիւններն իբր հիմունք ընդունելով այս շաբթուանէ իսկ սկսիլ կազմակերպել ընդդիմախօսական-պաշտպանողական ժողովներ՝ թէ՛ հոս, Պոլիս, և թէ՛ գաւառները: Այդ գումարումները պէտք է ըլլան հրապարակային, կանխաւ աղդարարուելով հասարակութեան և նիւթն ալ ծանուցանելով: Գումարմանց նպատակը պիտի ըլլայ՝

I. Պաշտպանել Սօսիալ Դէմօքրատիզմը և Հընչակեանութիւնը:

II. Պաշտպանել Դաշնակցականներու և այլոց բոլոր քննադատութիւններուն, կորովի թափով և անխնայ:

III. Բննադատել Դաշնակցութեան և Պահպանողականների ծրագիրները, մերկացնելով անոնց բոլոր թերութիւնները:

IV. Տարածել Ս. Դ. Հնչակեան գաղափարները:

Բ). Հրահանգել բոլոր Մ. ճիւղերն ու ընկերները, որպէս զի ամենուրեք յայտարարուի անողոք կոխ՝ դադարաւական հողի վրայ՝ բոլոր անոնց ղէմ, որոնք ներկայիւս կ'օգտուին Կեդր. Վարիչ Մարմնի անհամարձակ շիրքէն ու խոնարհողական լուծիւնէն: Մեր

ընկերները պէտք է որ ջիղ և արիութիւն ցոյց տան նախա և առ նախա դուրս գալ հակառակորդների դէմ՝ տղամարդ կուսակցականին վայել քաղաքացիական համարձակութեամբ պաշտպանելու Հնչտկեան անունը և պատիւը միանգամայն : Ո եւ է ընկերոջ թող չհերոսի ինքզինքն ազատ կացուցանել սոյն պարտքէն և իրաւունքէն :

Գ). Օրաթերթի օր առաջ երեւումին համար ջանքերը կըննապատկել, ի հարկին կարեւոր դումար մը փոխառութեամբ ձեռք բերելով և միայն օրաթերթին յատկացնելով դայն . Մ. ճիւղերէն սպասելը խոհեմութիւն չէ, ամեն բան, քիչ մըն ալ անձնական նախաձեռնութեան և զոհաբերութեան ուշ դարձնելու էք : Բանի որ շաբաթաթերթը փակելու անխոհեմութիւնն ունեցաք, օրաթերթին փութացումն աւելի քան անհրաժեշտ է :

Ընկերական սիրալիր բարեւներով

Ազգ. Երեսփոխան
ՀՄԱՅՆԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՅ

Իմ պահանջները, դժբաղդաբար, այս կէտին մէջ ալ մնացին «ձայն բարբառոյ յանապատի»:

Չմոռնանք ըսել, որ Կեդր. Վարիչ Մարմինը ինքը չընելին զատ ուրիշներուն ալ արգելի կը հանդիսանար, ինչ որ յետագայ անցներ եւ գործերը ցոյց տուին:

Ա. նամակիս բաւարարութեան համար հարկադրուեցայ ուղղել Կեդր. Վարիչ Մարմինը.

ԵՐՐՈՐԴ ՆԱՄԱԿ

ԹԻԻ 13

Կ. Պոլիս, 19 Հոկտ. 4. Տ. 910

Սոս. Դէմ. Հնչակեան Կուսակցութեան

Տանկ. Կեդրոնական Վարիչ Մարմինը

Սիրելի Ընկերներ,

Խորապէս կը ցաւիմ որ Կեդր. Վարիչ Մարմինդ իր պարտականութեանց մէջ յաճախ թերանալով և կարգ մը անյեճաճելի գործեր բարձի թողի ընելով՝ Կուսակցութեանս հասարակական դիրքը օր ըստ օրէ կը սասանի :

Նոյն վերաբերումը ցոյց տուիք Դուք, ի միջի այլոց նաև Պատգ. Ժողովի այն որոշումին հանդէպ, որով կը պարտաւորէիք կազմել խորհրդարանական օժանդակ յանձնախումբ մը, ընկեր երեսփոխաններու գործառնութիւններն օգտակար դարձնելու և նպատակալարմար թագթ մը գծելու : Այս առթիւ Ձեր անփութութիւնը նկատելով էր որ Ձեզի դիմեցի քիւ 7 նամակովս, դեռ Սեպտ. 28ին, և խնդրին կարեւորագոյն բնոյթը չհշտելով առաջարկեցի որ առաջ կազմել խումբը : Անկէ ասդին 21 օրեր անցան և տակաւին չէք շարժիր : Ձեք շարժիր նաեւ հիմա, երբ գիտէք արդէն թէ թուէս երեք օր վերջը Ազգային Ժողովը նիստ ունի և այդ նիստին մէջ Տաճկահայոց Կեդր. Վարչութեան և Պատրիարքին հրաժարականն է որ խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլայ, բան մը որ է՛ն ծանրակշիռ նշանակութիւնն ունի մեր ազգ. սահմանադրական հաստատութեանց կազմին մէջ : Եւ մինչ ուրիշներ՝ տագնապի սկիզբէն ի վեր հրաբորբոք կենդանութեամբ կը հետա-

պընդեն խնդիրը և լրջօրէն կը պատրաստուին իրենց գերը կատարելու, իրենց կորովը ցուցադրելու և իրենց գործունէութիւնը ցոյց տալու Տաճկահայ Ժողովրդին, միայն մեր խեղճ կուսակցութիւնն է որ տակաւին ո եւ է քայլ առաժ չէ և վաղը իր ճակատը պիտի զարնէ կատարուած իրողութեանց, ամեն բանէ ձեռնթափ, ամեն տեղ անպաշար, ամեն մարմնի անմասն...

Ասիկա աւելի քան ցաւալի է և երկար այսպէս տեւել չէ կարող, որովհետեւ ասանկով պատուական կուսակցութիւն մը դէպի մեռելութիւն կ'առաջնորդուի:

Քանի մը օրէն Ազգ. կեդր. վարչութեան հետ պիտի փոխուին բոլոր խորհուրդներն ու տեսուչներն, յանձնախմբերն ու հոգաբարձութիւններն և այս բոլորը պիտի արմատապէս վերակազմուին: Եւ եթէ մենք թէ՛ վարչութեան և թէ՛ այդ բոլոր մարմիններուն մէջ մեր ընկերները մտցնելու ջանքեր չ'ընենք կանխաւ և լուրջ միջոցներ ձեռք չ'առնենք, վստահ եղէք որ խիստ ծանր հարուած մը տուած կ'ըլլանք թէ՛ մեր կուսակցութեան և թէ՛ ժողովուրդին:

Արդ, խզճի և ընկերական անխուսափելի պարտականութիւն մը կատարելու ջանադրութեամբ, ներկայիս կուգամ վերջին անգամ ըլլալով այս մասին առաջարկել Ձեզ և ընկերաբար պահանջել, որ՝ թէեւ ուշացած էք՝ այնու ամենայնիւ գոնէ վաղը մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը նշանակէք և հոգածու եղանակով մտածէք այս փափուկ կացութեան վրայ ու եթէ հետք ըլլայ գոնէ ասկէ վերջ նոյնը չհարուակելու համար ընտրէք խորհրդարանական յանձնախումբը, ու բուն գործը դիւրացնելու գիտաւորութեամբ միայն

Ձեր գործը դիւրացնելու գիտաւորութեամբ միայն

կը նշանակեմ հոս այն անձերը, որոնք կրնան իմ կարծիքով՝ յարմար նկատուիլ վաղուան խորհրդածութեան համար:—Ընկ. լենկ. Արամ Աչքըպաշեան, բժ. Գրիգոր Ճէլալ, Յարութիւն Ճանկիւլեան, Ներսէս Զաքարեան: (*)

—Էֆէնտլներ՝ Սարգիս Սուրն, Խնդիր Սիմոնեան, Հմայեակ Խոսրովեան, բժ. Տէովլէթ Տատրը,—Կեդր. վարչ. Մարմնի անդամները և տողերս ստորագրողը:

Սոյն խորհրդակցութիւնները պէտք է կատարուին դռնփակ նիստի մէջ և ամէն մի օլուխ-չօժուխ չ'պիտի զայ հան խիստ սուղ ժամերը սպանելու: Գործնական, կարուկ, խելահաս կարգադրութիւններ պէտք են՝ գործը ցանկալի ուղղութեան մէջ դնել կրնալու համար:

Ներքեցէք, սիրելի ընկերներ, որ այս բոլորէն յետոյ համարձակիմ յայտնել Ձեզ թէ՛ եթէ մնչեւ այս ուրբաթ առաւ (22) այդ յանձնախումբը չկազմուի և ընդհանուր ուղղութիւն մը չգծուի և մեր երեսփոխան ընկերները իրենց լենկերը որոշ կերպով չզիսնան և ըստ առաջին իւրաքանչիւրն իր խելքին փչածն ընէ՝ մերթ փոտմ պահպանողականներուն ու կղերին փէշին տակ ժանկելով, մերթ հակակուսակցական հոսանքէն տարուելով և երբեմն ալ մեր հարազատ տեսակէտը խաչածեւող բանաձեւերը չարախնդացութեամբ քուէարկելով՝ այդ պարագային ես ազատ պիտի զգամ ինքզինքս արտայայտուելու և գործելու այնպէս, ինչպէս ինքս կ'ըմբռնեմ Ս. Գ. Հնչակեանութեան և Տաճկահայութեան շահերը: Նախորդ կը յայտնեմ Ձեզ, ահաւասիկ, թէ առանց միօրինակ գործունէութեան մենք չարաչար պիտի տուենք այս վերին առաջնահարկ կարեւոր ընտրութեանց մէջ: Սա ալ աւելցնեմ թէ վստահ եմ որ եւ թէ ինձ ոյժ արուի և կռնակ կանգնուի, պիտի կրնամ

(*) Ընկեր Մուրաճ այն ժամանակ Պոլսի չէ:

341-83

ճակատիբաց մղել պայքարը, զիւր անցնիլ մեր հակա-
ռակորդները և եթէ ոչ կատարեալ (այդ ալ մեր ցարդ-
բռնած անշարժ ընթացքին երեսէն) գտնէ մասնակի յա-
ջողութեամբ կուսակցութեանս երեսը պարզ հանել: Կը
կրկնեմ, եթէ մենք գործի մարդ ենք, եթէ մենք
մասնաւոր հաշիւները համահնչակ արժանապատու-
թեան զոհարերել զիտենք, եթէ մենք կ'ուզենք յա-
ռաջիկայ երկու տարուան մէջ մեր գաւառական և Պոլ-
սոյ Մարմինները չզրկել Ազգ. Սահմանադրական հա-
տատութեանց ընձեռած բազմակողմանի պատեհութիւն-
ներէն և վերջապէս եթէ կ'ուզենք ենթարկուիլ ու
յարգել Տաճկ. Ա. Ընդհ. Պատգ. Ժողովի վերոնշանակ-
եալ որոշումին, — ապա պարտաւոր ենք անյապաղ կազ-
մել խորհրդարանական խորհրդակցութիւնը և Զ-խումբը:

Ըստ իս օրակարգը կարելի է սապէս կազմել. —

Ա. — Կազմութիւն երեսփոխանական խմբակի.

Բ. — Ընտրութիւն երեսփ. խմբակետի (լիար).

Գ. — Վարչութեան և Պատրիարքի հրաժարման խնդիր.

Դ. — Մեր գիրքը և ընդհանուր ուղղութիւնը.

Ե. — Պլոքի (համագործակցութեան) խնդիր.

Զ. — Ընտրութիւն խորհրդարանական Զանձնախմբի:

Զնախատեսուած խնդիրներու մասին կարելի է հին

ալ ըսել և զբաղիլ:

Ցանկալով Զեզ եռանդ ու յաջողութիւն, կը մնամ
ընկերական սիրալիր բարեկեցութիւն,

Ազգ. երեսփոխան

ՀՄԱՅՆԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՅ

Այս նամակիս եւ անձնական հետապնդումիս շնոր-
հիւ Ռոկ. 19ին, վերջապէս, տեղի ունեցաւ մի խորհր-

դակցութիւն, ուր հրուիրուած էին ընկ. ընկ. ձեռք, Զա-
հարեան, Սապահգիւլեան, ձանկիւլեան եւ ես:

Մտերու կարն փոխանակութիւններէ վերջ հապենալով
որոշուեցաւ.

Ա. — Նկատելով որ ներկայ Պատրիարքը զուրկէ որոշ
անհասկանութենէ, կամքի ուժէ եւ քաղաքական հոսա-
ռութենէ, նետաւար կարող չէ եղած իրենու ներկայ
դուրեան համապատասխանել եւ ազգին տառապանքն
արտայայտել, ու միւս կողմէ որոշ խմբակի մըն ալ գոր-
ծիք ըլլալով ազգին ճշմունքուն պատեհութեան եղած է. — մի-
աձայնութեամբ որոշուեցաւ ոյժ տալ պատրիարքի հրա-
ժարեցման:

Բ. — Նկատելով որ Խառն Ժողովը միեւնոյն անկա-
րողութիւնները իր վրայ մարմնացնելուն պատեհութեան իրե-
րու ներկայ դուրեան ստեղծման տեղի տուած եւ ազգ.
շահները պաշտպանելու առիւն ոչ մի հենքի ցոյց տուած
է, միաձայնութեամբ որոշուեցաւ Խառն Ժողովը հրաժար-
ագիրը ընդունելու ոյժ տալ:

Գ. — Մեր բեգի յաջողութեան համար անհրաժեշտ նը-
կատեցաւ առաջին խումբ մեր կողմէ բաւիլ ուժեղ ար-
տայայտութեամբ: — Ազգ. երեսփոխան ընկերներու կողմէ
արտայայտիչ որոշուեցաւ ընկեր Հմայեակ Արամեանց:

Ասիկա լիակատար պատեհնէ է «պատեհական ար-
ձանագրութեան», որուն տակ ստորագրած են Ս. Սապահ-
գիւլեան, Հ. Արամեանց, Յ. Կ. ձանկիւլեան, Գր. ձեռք
եւ Ն. Զահարեան:

Արդ, եկաւ Ազգային Ժողովին օրը:

Ազգ. երեսփոխանական երկու խմբերը (Ազատական
եւ Կեդրոնի) բոլորն ալ ներկայ էին. ներկայ էին եւ մենք:
«Ազատականները» Պատրիարք պատեհուն եւ Վարչութիւնը
ձգելու կողմն էին, իսկ Կեդրոնի խմբակը (Պատեհականոյա-

կանները) ընդհակառակը կուգեին Պատրիարքը ձգել եւ Վարչութիւնը առժամայէս պահել:

Օրակարգի բերմամբ «Ազգային Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց որ այդ նիստին մէջ զբաղուի միայն Վարչութեան հրաժարականին խնդրով: Պատրիարքական հրաժարականի խնդրով այդ նիստին մէջ զբաղիլը պաշտօնապէս արգիլուեցաւ:

Եւ այսպէս Ժողովն անցաւ Վարչութեան հրաժարականի խնդրին:

Սիրելի ընկերներ, Ձեզմէ ով որ ծանօթ է իմ գործունեութեան, նա կ'ընայ վկայել քե եւ առ հասարակ, ըլլայ կուսակցական՝ ըլլայ մասնաւոր ժողովներու մէջ, միշտ օրինականութեան եւ կարգապահութեան կողմն եմ եղած:

Ազգային Ժողովի մէջ ալ իմ դիրքս միշտ այդ է եղած: Հետեւաբար՝ իբր օրինական եւ կարգապահ երեսփոխան՝ եւ Ձե՛ի ԿՐՆԱՐ ՆԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ԶՈՒՆԷ՛ի նոյն իսկ այդ նիստին մէջ տրուած որոշումին հակառակ երբալ, ինչ որ իմ պատկանած Կուսակցութեան բարոյական բռնութիւնն ալ դեմ կ'ըլլար:

Ուստի մեր Կուս. որոշման համաձայն «առաջին ձայն առնողը» եւ եղայ եւ «ուժեղ արտայայտութեամբ» մերկացուցի Վարչութեան անկարգութիւնը իր բոլոր գործունեութեան մէջ:

Կեդր. Վարիչ Մարմինը իր քիւ 308 շրջաբերականին մէջ գիտակցաբար եւ գիտումով կը խեղաթիւրէ բոլոր իրողութիւնները եւ a priori կաշխատի ընկերներուն մտքերը սղոսելի սուտերով ու խռոտ բառերով, ուզելով ինձ դեմ գրգռել Հնչակեան շարքերու կարծիքը: Բայց զուր է այդ բոլորը, որովհետեւ Ազգային Ժողովին «պաշտօնական արձանագրութիւնները պատշաճ են հաստատե-

1

ու բոլոր ըսածներուս նշմարութիւնը: Ուզողը կ'ընա դիմել Վարչութիւնը խորհրդարանը եւ զնել արձանագրութիւնները (հասը 40 փարայ է) ու համոզում գոյացնել, քե ինչպէ՛ս Կեդրոնական Վարիչ Մարմինը կը զրպարտէ իր ընկերը, կը կեղծէ եւ կը խեղաթիւրէ: Նքէ նկարական միջոցներս ներէին՝ հանութեամբ պիտի զնեի քանի մը հարիւր արձանագրութիւններ եւ պիտի ցրուէի մեր Մ-դերուն եւ Ընկերներուն ի հաստատութիւն ըսածներուս:

Սիրելի ընկերներ, անա այսպէս ըլլալուն համար եր որ ԱՆԿԱՐԱՆԻ ՆԳԱՒ միեւնոյն նիստին մէջ քե՛ Վարչութեան եւ քե Պատրիարքին վրայ «յարձակիլ»: Այս պարագան Կուս. Ժողովին մէջ նախատեսուած չ'էր քե՛ երբ «միայն մէկ» օրակարգով զբաղի Ազգ. Ժողովը, ի՛նչ դիւր պիտի բռնեն, եւ եւ տրամաբանական համարեցի ԸՍՏ ԿԱՐԻ՛՛ կասաւել իմ երեսփոխանական պարտականութիւնը: Նքէ երկու խնդրոյն համար միաժամանակ չ'խօսելն այդքան ծանր յանցանք է, ինչո՞ւ յաջորդ օրն իսկ հրապարակաւ չ'արբազեցին այդ բանը (Ժողովներով, քերթերով, շրջաբերականներով, եւն). սա ալ ցոյց կուտայ պատշաճաւ ըլլալը:

ՍՈՒՏ է, երբ Կեդր. Վարիչ Մարմինը կըսէ. «Կրամեանցը այդ ժողովում ոչ միայն երեսան չ'իբրեց(!) Հնչակեան քեզը որ պատշաճաւորութիւն ստանձնուած էր, եւ նոյնիսկ հակառակ Ա. Ժողովի որոշումներին(!) նա իր հառին մէջ հանդէս եկաւ իբրեւ ազատական(!!) եւ նոյն իսկ «բաց ու զոցի» խեղիւն էլ յարուցեց(!)» (քիւ 308 էջ 7):

Այս տղերք իրենց մէջ կը խտացնեն պաշտօնական ստիպօտութիւնը եւ ոչ-մարդկային կրքի բոյնը, զոր սրսկել կ'ուզէ Տանկահայ Մ - դերուն հետ Ներքոսի

լեզուով խօսող ընկ. Սապահգիւլեանը եւ հլու-ստուկ կամակասար խմբակը :

Սիրելի ընկերներ, իմ խիղճն հանգիստ է եւ կը վրասահացնեմ Ձեզ քե երբեք ես «Հնչակեան քեզին» հակառակ զնացած չեմ : Այս բանը կրնայ ստուգուիլ միայն անաչառ ֆննուքեամբ, ինչ որ հազար անգամ պահանջեցի եւ սակայն միշտ եմ ՍՍԱՓՆՅ ԿԵԴՐ. ՎԱՐԻՉ ՄԱՐՄԻՆԸ, որովհետեւ համոզուած էին քե երբ ֆննուքին բացուի՝ իրենց բոլոր խարդախութիւնները ու գնում աւարները հրապարակ պիտի ելլեն եւ իրենց պիտի դասապարտուին անխուսափելի կերպով :

Ուշադրութեան առեք, սիրելի ընկերներ, քե այն Ազգ. Ժողովը՝ որուն համար մինչեւ անգամ զիս չեզոքացնելու եւ արտաքին կեղծ կեդր. Վարիչ Մարմինը, նոյն այդ Ժողովով եւ ոչ իսկ զբաղուիլ կ'ուզէին ընկ. Սապահգիւլեան եւ իր պաշտօնակիցները, մտերեւ ալ չէին անցներ այդ սառիւ Տանկ. Ա. Պատգ. Ժողովին որոշումը գործադրել, մինչեւ որ իմ յանձնարարի դիմումներով ու վերոյիշեալ նամակներով ստիպեցի զիրենց : Դուք ինքեդ արդէն նկատեցիք վերը դրուած նամակներէս քե ինչե՛ր եմ փառած, մինչեւ որ յաջողած եմ ժողով գումարել սալ եւ զբաղեցնել Ազգ. Ժողովի օրակարգով :

Արդէն յետագայ նամակները պիտի գան հաստատել քե ԱՆԿԵ ՎԵՐՉՆ ԱՆ անտարբեր զսնուեցան իրենց եւ շարունակ ժողովներէն բացակայ զսնուելով անորոշ կացութիւն ստեղծեցին ՈՐՊԵՍՁԻ ՅԵՏՈՅ ՊԱՏՐՈՒԱԿ ՈՒՆԵՆԱՆ իրենց չար դիտաւորութիւնը առաջ քանելու, այսինքն զիս մեղադրելու :

Ա՛ն, մարդ ծովային հիւանդութիւնով կը բռնուի, երբ կը տեսնէ որ ամբողջ Տանկասանի Հնչակեանութիւնը վարելու կոչուած մարմին մը այդքան կը փոքրնայ

այդքան կ'իյնայ, այդքան անազնիւ դաւեր կը լարէ ընկերոջ մը դէմ, որուն ամբողջ յանգանքը սա է եղած որ չ'է ուզած բողոքել որ Հնչակեանութիւնը մեղացնեն... Իսկ «բաց ու գոցի» խնդիրը որ բռնակէ կընէ Կեդր. Վարիչ Մարմինը, ուր'ե բան չ'է, սիրելի ընկերներ, բայց երբ զուէ Հնչակեան այն մասը հառիս մեջ, քե ետուն ժողովը իր ապիկարութեան շնորհիւ տեղի տուաւ չարաբասիկ «բաց ու գոցի» խնդրին :

Ձե՞ որ իմ վրայ պարտ էր դրուած «անողոք կերպով ֆննդատել ետուն Ժողովի բոլոր գործերը եւ ջախջախիչ փաստերով հաստատել անոնց հակաժողովրդակաւորութիւնը» : Հապա ետուն Ժողովի ալ ո՞ր «գործերն» էին, որ պիտի ֆննդատէի եւ կամ ո՞ր գործը Տանկահայ Ժողովուրդին այնքան սուղի նստաւ, քան անիծուած «բաց ու գոցի» խնդիրը :

ԱՆԱԶՆՈՒՄԻՔԻՆ Ե ԸՆԿ. Սապահգիւլեանի եւ իր պաշտօնակիցներուն արարքը երբ զիսնայով հանդերձ քե իմ դիրքս եղած է զուէ Հնչակեան, զուէ սօսիալիստական դիրք, ԲԱՅԵ Ի ԲԱՅ ԿԸ ՍՏԵՆ :

Այս վարմունքը անշուշտ պատիւ չի բերեր ո եւ է ազնիւ մարմնի...

Սակայն ներեցե՛ք, որ հոս ընդհատեմ տեսութիւնս եւ տեղ տամ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՆԱՄԱԿԻՍ

ԹԻՒԻ 14

Կ. ՊՈԼԻՍ, 28 Հոկտ. 4. Տ. 1910

Ս. Գ. Հնչակեան Կուս. Տանկասանի
Կեդրոնական Վարիչ Մարմին

Սիրելի ընկերներ,

Կը հառաատեմ նախորդ թիւ 13 նամակս, որուն

մէջ արտայայտուած մտքերը հոս կրկնել աւելորդ սեպելով, կուզեմ գիտել տալ Ձեզ թէ՛

1. Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ N° N° 7 և 13 գրութիւններն և բոտ այնմ ջանալ որ առաջ կազմակերպել խորհրդարանական յանձնախումբը, բազմացած ձեռնհաս և ճշդապահ ընկերներէ ու պարտք դնելով ամոնց վրայ, որ ամեն շարժում որոշ ժամերու մէջ գումարուին ընկեր երեսփոխաններու հետ՝ երեսփոխանական ժողովներու օրակարգը ուսումնասիրելու և պէտք եղած կարգադրութիւններն ընելու, իրենց գործառնութիւնները ճշդելու, հակա՛յշտի ենթարկելու, որոշումներուն գործադրութիւնն ապահովելու միջոցներուն մասին մտածելու և այլն ևն:

2. Ինչպէս քանիցս բերանացի յայտնած եմ Ձեզ, ներկայիս գրաւորապէս ալ կը խնդրեմ որ ժողով գումարէ՞ք՝ անցեալ ուրբաթի Ազգ. ժողովի (22/) մէջ մեր արտայայտութեանց համարատուութիւնը լսելու և շարունակութիւնն ընդգծելու, քանի որ Ազգ. ժողովի յիշեալ նիստին մէջ իրերու գրութիւնը պարզեցաւ, զիրքերը ճշդուեցան, մեր ոյժերն ալ յայտնի նշան, ուստի և անհրաժեշտ է որ մեր նախորդ խորհրդակցութեան եզրակացութիւններն ալ կրկին աչքէ անցուին:

3. Հսկառակ այս անհրաժեշտութեան, գծադրաբար, երէկ իրկուն ժամը 11-ին (ը.թ.) օֆիսը նշանակուած ժողովը տեղի չունեցաւ, թէև ընկ. ընկ. երեսփոխաններ և Ն. Զաքարեան ներկայ էին և ի դուր երկար ատեն սպասեցինք Սաբահ-գիւլի գալուն ալ: Ատով երեսփոխանական յանձնախմբին պէտքը անդամ մը ևս չեղաւեցաւ:

4. Այսօր վերջին օրն ըլլալով և վաղուան Ազգային ժողովին խիստ պատասխանատու հանգամանքն աչ-

քի առաջ ունենալով, պէտք է այսօր իսկ տեղի ունենայ մեր խորհրդակցութիւնը, պէտք է լրջօրէն քննուի տեղծուած փափուկ կայութիւնը... Անանց այդ խորհրդակցութեան ես բնաւ յանձնառու չեմ կրնար ըլլալ վաղուան ժողովին մեջ շարունակելու ինձ յանձնուած «արսայայտիչ» պարտականութիւնը:

5. Օրուան հրատապ խնդիրներուն մէջ յաջողութեամբ գործելու համար, մեր կղզիացած գիրքին ամբողջութիւնը նկատի ունենալով, իմ կարծիքով կ'արժէ որ ընդհատուած միջկուսակցային համեմատութեան ժողովի նիստերը վերսկսին և կուսակցութիւնները հոն միատեղ մտածեն ընդհանուր յեղափոխական ուղղութեան և համագործակցութեան մասին: Առանկով կարելի կըլլայ յառաջիկայ վարչական ընտրութեանց մէջ փոքր ի շատէ յաջողութիւն ձեռք բերել և մեր ընկերները մոյցնել վարչութեան և այլ ժողովոց մէջ: Կարժէ որ այս առթիւ Տաճկ. Ա. Պատգ. ժողովը տուած որոշումը աչքի առաջ ունենանք և գործադրութեան դնենք՝ իբր ի գէպ և կարեւոր պարագայ:

Ընկերական սիրալիր բարեւներով՝

Ազգ. Երեսփոխան
ՀՄԱՅՆԱԿ ԱՐԱՄՆԱՆՅ

Ժողովներ նշանակուեցան և սակայն ընկ. Սապահբեկեան չ'բարեհաճեցաւ իշխանաց կղզիէն վար իջնել՝ հսկառակ որ իրեն քանիչս յայտնուած էր և նոյն իսկ կուս. գանձէն դրամ ծախսելով երկու անգամ ալ հեռագրուեցաւ իրեն: Հիշ հոգն ալ չըրաւ մարդը, ինչո՞ւ ժամանակին վար ժողովին ներկայ գտնուէր և գործերը յստակ վիճակի մէջ դրուելու պատճառ ըլլար, քանի որ համոզուած էր թէ իր խեղճ պաշտօնակիցներէն մի-

այն ընկ. Զաքարեան միջոց կ'ունենար Ֆերա (ձեղալին տունը) երթալ գիշեր ատեն և այն ալ առանց ընկեր Սապահգիւլեանի քայլ մը չէր կրնար ու չէր ուզեր առնել, որով այս բոլոր մեքենայութիւնները իշխանաց կողմէն կը լարուէին որոշ ծրագրով և կանխամտածուած բլանով, միայն մէկ նպատակ ունենալով, այն է՝ «Ազգ. ժողովի մէջ Ս. Դ. Հնչակեան երեսփոխաններու արտայայտիչ Հմայեակ Արամեանցը յանկարծակիի բերել, վախճել կացութեան մէջ ձգել և ... յետոյ... Արամեանցին հէրն անիծել... խաղք ու խայտառակ ընել ամբողջ աշխարհին առջև...» : Այս աղտոտ դաւը կռահելու համար էր որ ստիպուած եղայ գրել

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՆԱՄԱԿՍ

ԹԻՒ 16

Կ. Պոլիս, 4/17 Նոյ. 1910

Ս. Դ. Հնչակեան Կուս. Տանկասանի
Կեդրոնական Վարիչ Մարմնին

Սիրելի ընկերներ՝,

Հարկադրուած եմ անգամ մը ևս Զեր ամենալուրջ ուշադրութեան յանձնել թիւ 7, 13 եւ 14 նամակներս:

Կ'զգամ որ այլևս անհանդուրժելի կը դառնայ Կեդրոնական Վարիչ Մարմնիդ անջիդ և անտարբեր ու անպարտաճանաչ ընթացքը հանդէպ անանկ հրատապ հարցերու, որոնց վրայ մեր դրօշմին կնքուիլը հրամայողական անհրաժեշտութիւն մ'է: Եւ այդ բանն զգալու և հանդուրժելու կարողութեան սպառիլը կռահելու

համար է՝ որ ներկայ երկտողն ալ կ'ուզղեմ Զեզ, այն յուսով թէ ինչպէս որ ամէն բան չափ մը ու սահման մը ունի, այնպէս ալ Կեդր. Վարիչ Մարմնիդ սա ոչինչով չարդարանալիք անգործութիւնը սահման մը գտնելով՝ ընթացք պիտի արուին մեր գործերուն:

Երէկ իրիկուն ժողով էիք նշանակած և երեսփոխան ընկերները ժողովի հրաւիրած՝ նախ Ֆերա, ապա Մեծ Նոր Խանի Կեդրոնատեղին: Ծիշդ ժամուն ներկայ կը գտնուիմ Ֆերայի ժամադրաւայրը և ոչ ոք չեմ գտներ, բաց ի բժ. Ծէլալէ, զարձեալ ճիշդ ատենին, այն է ժամը 4/ն, կուգամ Կեդրոնատեղի և դուռը կըղպած կը գտնեմ, ի վերջոյ դուռը կը բացուի, կուգան ընկ. ընկ. Ծէլալ և Ն. Զաքարեան ու պարապ տեղը մինչև ժամը 6 սպասելէ յետոյ, երբ կը տեսնենք որ ընկ. Սապահգիւլ այս անգամ ալ կը բացակայէ ու հար և ոչ ալ միւս ժողովականները, յուսահատ կը ցրուինք:

Մինչդեռ այս ժողովը պէտք է կայանար դեռ անցեալ շաբաթ կամ կիրակի օր և պիտի գումարուէր մի քանի անգամ ու ձեռնհաս կարգ մը ընկերներու մասնակցութեամբ:

Այդպէս չլլալէն դատ մետասաներորդ ժամուն գումարել որոշած ժողովին ալ Դուք հրաւիրողներդ ներկայ չէք և ժողովին վիժելուն ալ պատճառ կ'ըլլաք, ինչ որ մեծապէս ցաւալի է...

Այն ինչ այդ ժողովին շարժառիթը—Ազգ. ժողովին օրակարգին առաջին խնդիրները—օր ըստ օրէ պատասխանատու բարդ հանգամանք մը առած ըլլալով աւելի քան անհրաժեշտ եր լուրջ կերպով խորհրդածել:

Այդ, նկատելով որ այս խայտառակ կացութիւնը իրաւամբ ծանր պիտի կշռէ և խորապէս պիտի աղդէ մեր թուլակազմ շարքերուն վրայ.—հասարակութեան

ալ շատ տխուր դադափար կազմել կուտայ մեր խեղճ կուսակցութեան մասին, նկատելով նոյնպէս որ պատմական այս բոլորն պատասխանատուութեան խոշորէնէլ բաժիններ է վերապահած կեդրոնական վարիչ Մարմնիդ և Ազգային երեսփոխան ընկերներուն միանգամայն, այսու կ'ուզամ յայտնել Ձեզ թէ ուէ պատասխանատուութեան չեմ ուզեր ստանձնել Ազգ. ժողովոյ յառաջիկայ նիստին, որ վաղը տեղի պիտի ունենայ, և անկէ վերջ ծաղկելք խնդիրներուն մէջ:՝ Ստիկա վրձնական է ու անխուսափելի:

Ընկերական բարեւաններով՝

Ազգ. Երեսփոխան
ՀՄԱՅՆԱԿ ԱՐԱՄԵՆՅՈՅ

Վերջապէս յաշտեցանք երկրորդ ժողով մը դումարել անաղին դժուարութիւններով: Այս անգամ ընկեր Մուրատն ալ հրաւիրուած էր: Բայց ընկեր Մուրատն ի բաց մեծեց մասնակցիլ ժողովին՝ որո՞ւ եւ կրտուկ կերպով յայտարարելով, քի ինք չ'ուզեր երթալ Կոնստանտնուպոլիս: Կեդրոնական վարիչ Մարմինն ցերեկայ ապօրէն կ'ազմէր: Արդէն ինձմէ զատ գրեթէ բոլոր գիտակից ու բազմամեայ Ս. Գ. Հնչակեան ընկերները չեն ենթարկուիր Կեդր. վարիչ Մարմնին և զգուշացնով կզգիացած են...

Ի հարկէ ընկ. Սապահգիւլեան և իր պաշտօնակիցները ընկ. Մուրատն այս շանթաւար պատասխանին վրայ ձայներն ինքեցին, սուսիկ-փուսիկ քաշուեցան իրենց խեցիկն մէջ և մէկ մ'ալ չ'յամարձակեցան ժողովի հրաւիրել ընկ. Մուրատն, որովհետեւ գիտէին որ նա

այս անգամ մօտրօւանքը պիտի աւերէր և անանկ յայտնութիւններ պիտի ընէր, որ ոտքերէն մինչև ականջներն պիտի կարմրէին: Ընկ. Մուրատն մինչև այսօր ալ ենթարկուած չէ և չենթարկուիր «այդ» Կեդր. վարիչ Մարմնին: - Պէտք է ըսել, թէ ես ալ ընկ. Մուրատնի կարծիքն եմ, բայց Կուս. գործերը չ'մեղցնելու համար էր միայն, որ ես յանձն առի աջակցիլ «այդ» մարմնին:

Ուղղակի անամօթութիւն է ըրածնին, երբ թիւ 308 շրջաբերականին մէջ (տես էջ 8) կ'ըսեն թէ՝

«Գրանից յետոյ դումարուեց խորհրդակցական Բ. ժողովը, ուր ներկայ էին երեսփոխան-ընկերները և վարիչ մարմինը:» (Գ) Այդ ժողովում տեղի ունեցած բոլոր վիճարանութիւնները (!) ժամանակ երեսփոխան-ընկերները առաջին (!) որ Արամեանցը խօսեց ոչ իբրեւ Հինչակեան (sic!) այլ իբրեւ Դաշնակցական (!!) բոլորը դժգոհ էին (!):»

Սոսկալի՞ է, չէ՞, սիրելի ընկերներ, երբոր Կուսակցութեան մը Գործադիր Իշխանութիւնը կիրքէն ու ատելութենէն այնքան կը կուրանայ, որ կը մոռնայ թէ երկինք Աստուած կայ և կամ «խիղճ ըսուած բանը գոյութիւն ունի»...: Սոսկալի է, այո՞, և Դուք արդէն կը զգուիք այս բացարձակ ստուերէն, որովհետեւ եթէ մազի չափ հումարսութիւն կայ իրենց ըսածին մէջ, ալ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ես անդառնալի կերպով կը հրաժարիմ «արտայայտելի» պաշտօնէն և սակայն ԱՄԲՈՂԶ ԺՈՂՈՎՈՐ ՄԻԱԶՄԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ կ'որոշէ և կը

(Գ) Այդ ալ սուս է. հինգ հոգիներ մարմնի մը մէկ կամ երկու անդամը եղած ենք չլաւիր քէ մարմինը հոն էր: Ականքը խօսի Տիգրանակերթի մարմնաքիլոս պատգամաւորին, որ Տնկ. Ա. Պէգ. ժողովին մէջ կը պնդէր քէ երեք անգամեց մարմնի մը երկու անդամը մեծամասնութիւն չեն ներկայացներ:

Թախանձեն որ ըստ առաջնոյն շարունակեմ կուսակցաւ պետի պաշտօնս, այսինքն «արտայայտիչութիւնը» : Դարձեալ-դարձեալ կը հրաժարիմ և սակայն՝ ամենքը կ'աղաչեն և «միայն դուն ևս արժանաւորապէս Հին-Հակեանութիւնը ներկայացնողը» ըսելով կը պարտաւորցնեն զիս որ հրաժարականս ետ առնեմ : Ես նողկանքով ձգեցի հեռացայ, իսկ Կեդր. Վարիչ Մարմինը դարձեալ շարունակեց զիս նկատել իբր կուսակցապետ Ազգ. Ժողովի մէջ և ասոր համար անկէ վերջը զիս կը ներկայացնէին ամենքին իբր խորհրդարանական լիար :

Այս խիստ կարեւոր անցքին վրայէն դիտմամբ լռութիւնով կ'անցնի Կեդր. Վարիչ Մարմինը իր թիւ 308 շրջաբերականին մէջ, վստահ ըլլալով որ մասնաձիւղերը բուն անցուղարձէն անտեղեակ ըլլալով հալած իւղի տեղ պիտի ընդունին այդ խայտառակ ու մարմնի մը անպատուաբեր ստղութիւններով լեցուն թուղթը... Բայց քիչ վարը գոյներնին դուրս կուտան, երբ կ'ըսեն թէ՛

«Պարզ բան էր, որ Արամեանցը դիտմամբ Հնչակեան թէզը չէր պաշտպանած և դրա համար էլ ԺՈՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՅ ԲՈՒՌՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊԵՑԱԻ իր խօսքը, և ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԶՈՒԱՆՔ ԱՌԱՋ ԲԵՐԱԻ ԻՐ ՎԱՐՄՈՒՆՔԸ» : (*)

Հա՛ չէօյլէ՛... : Տեսա՞ք մեր խելօք խիկարներուն ամէնէն զօրաւոր փաստը... մեզ չեզոքացնելու և արտաքսելու համար :

Սառնարիւն կերպով վերլուծենք այդ պարբերութիւնը, որովհետեւ Կեդր. Վարիչ Մարմնի բարոյական ֆիզիոնոմին այդ տողերուն մէջ կ'արտացոլայ և ճշմարտութիւնը երեւան կուգայ :

(*) Ընդգծումները իմն են :

Ինչ կ'ըսէ Կեդր. Վարիչ Մարմինը .

Նախ՝ թէ «Արամեանցը դիտմամբ Հնչակեան թէզը չէր պաշտպանած» :

Ինչո՞ւ սակայն :

Արամեանցը Հնչակեան չէ՞, գոնէ ձեզի չափ . եթէ չէ՛ ինչո՞ւ կ'ստիպեիք զինքը որ Ազգ. Ժողովին մէջ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը ներկայացնէ :

Այ ինչո՞ւ հապա :

Արամեանցը չա՞ն ունէր Հնչակեանութիւնը բուն ընդդիմութեան հանդիպեցնելուն մէջ և հանդիպելու պարագային ո՞վ էր բոլոր հակառակորդներուն կուրծք տուողը, Իշխանաց Կողմէն վար չիջնող ընկ . Սապահ-գիւլեանը, թէ դարձեալ նոյն Արամեանցին էր որ կը վազէիք ամեն կողմէ և կ'առաջարկէիք սանձահարել Հնչակեանութեան հակառակորդները... :

Ըսէ՛ք, ալ ինչո՞ւ . ինչո՞ւ լուր խօսքով կ'ըսէք ու կ'անցնէիք և աղնիւ չէք ըլլար փաստ մը, ապացոյց մը, իրողութիւն մը, մէ՛կ հատիկ ցուցմունք առաջ բերել :

Երկրորդ՝ կ'ըսեն թէ Արամեանցի խօսքը «Ժողովականների կողմից բուռն ընդդիմութեան հանդիպեցաւ» :

Նախ հարցնենք թէ ի՞նչ ըսել է «Ժողովական» : Մենք գիտենք որ ամբողջ Ազգային Ժողովը բաղկացած էր

4 Ս. Դ. Հնչակեան,

25ի չափ «Ազատական» յորժորշուող և միւսներն ալ Պահպանողական երեսփոխաններէ : Որով 4 Հնչակեանները գուրս գալէ վերջ ամբողջ ժողովը կը բաղկանայ «ազատականներէ» և «պահպանողականներէ» :

Արդ, ո՞ր պարագային տակ կրնար երեսփոխանի մը խօսքը «բուն ընդդիմութեան հանդիպիլ Ժողովա-

կանների կողմից», անշուշտ այն պարագային, երբ խօսողը բոլոր «Ժողովականներուն» համոզման կամ ձեռնուղիքով համոզման, այն՝ որ «Ժողովականներուն» մէկ մասը Դուրեանն ունէր իրեն կուռք և միւս մասը՝ Խառն Ժողովը. և որովհետեւ «Հնչական թէզը» այն էր որ թէ՛ «պահպանողականներուն» կուռքը պէտք էր խորտակել և թէ՛ «պահպանողականներուն» կուռքը, ուստի «Հնչական թէզը» այդ Ժողովին մէջ միայն «բուռն ընդդիմութիւն», և եթէ կ'ուզէք, «ընդհանուր զգուանք» կրնար առաջ բերել:

Սիրելի ընկերներ՝, այդ տեսակ ժողով մը պիտի ուրախանա՞ր «Հնչական թէզը» չպաշտպանուելէն թէ «բուռն ընդդիմութիւն» պիտի ցոյց տար: Այսքան բանն ալ Դուք կը մտածէք հարկաւ:

Կեղք. Վարիչ Մարմնի այդ տղերն իսկ բաւական են, համոզուելու համար թէ Հնչական տեսակէտը ու ժեղ կերպով պաշտպանած եմ եւ, այլապէս՝ եթէ ես «Իբրեւ Դաշնակցական» (հա՛ հա՛ հա՛ հա՛) խօսած ըլլայի, այն ժամանակ գոնէ Դաշնակցական երեսփոխանները պիտի պաշտպանէին զիս և ոչ թէ «ընդհանուր զգուանք» պիտի առաջանար. իսկ եթէ իբր պահպանողական խօսէի, գոնէ պահպանողականները զիս պիտի բռնէին:

Եւ որովհետեւ ես իբր Ս. Դ. Հնչական խօսած էի և ընդհանուրին տեսակէտները ջախջախիչ եղանակով ջրած էի, ուստի շատ արամաբանական էր որ «ընդհանուրն» ալ դժգոհ մնային: Հետեւանք ի՞նչ եղաւ. — այն որ մեր տեսակէտը յաղթող հանդիսացաւ և թէ՛ Դուրեանն ու թէ՛ Վարչութիւնն տապալուեցան, թէեւ իմ անադիւն հակառակորդներս դարձեալ չամչցան և

խնդիրները գլխիվայր չըջելով ... զիս չեղողքացնելու մէջ գտան իրենց մօրփէական հանգիստը:

* *

Սիրելի ընկերներ՝, Ձեր լուրջ ուշադրութեան կը յանձնեմ նաեւ հետեւեալ՝

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՆԱՄԱԿՍ

ԹԻՒ 18

Կ. Պոլիս, 1/21 Նոյ. 1910

Ս. Դ. Հնչական Կուռ. Տանկասանի

Կերոնական Վարիչ Մարմին

Սիրելի ընկերներ՝,

Մեր կեանքը բաղմամբիւ փորձերով հաստատած է, թէ երբ Պօլսոյ մէջ Կուռ. կեանքը կենդանի արտայայտութիւններ կ'ստանայ, առկայ բոլորեալ ազդեցութիւն կ'ունենայ գաւառական մեր կազմակերպութեանց վրայ, իսկ այս տեղի անշարժութիւնը, դանդաղ կոտորակներ՝ ընդհանրապէս կը վնասեցնէ դանոնք:

Արդ, քանի որ հոս գանուող մի շարք գիտակից ու կարող ընկերներ ամենայն ձեռնհասութիւն ունին ցանկալի եռուղեով սանդեկու և Կուռ. գիրքն ամրապնդելու,

Քանի որ ուրիշ կուսակցութիւններ գրեթէ ամէն օր հրապարակի վրայ կարտայայտուին՝ մամուլով ու բեմէն,

Քանի որ նոյն բանը ընկու համար — գէթ բեմով — նիւթական զոհողութիւններ ալ չ'պահանջուիր և մաշակաւոր որ այնքան գեղեցիկ առիթներ են ներկայացած մեր էութիւնը պարզելու, —

Ապա ուրեմն կը զարմանամ, որ Կեղք. Վ. Մարմինդ՝ հակառակ իրեն եղած թելադրութիւններուն՝ կը

Թերանայ իր պարտականութեանց մէջ, և առանկ ժամանակ մը Ս. Դ. Հնչակեան բեմը կը դատապարտէ ամբողջութեան: Բողոքելով հանդերձ այս անդործութեան դէմ, որ բարոյական զեղծում մը կը նկատեմ, կը պահանջեմ միանգամայն, որ վերջ մը գրուի այս վիճակին և ձեռնարկուի Պօլսոյ հայաբնակ թաղերուն մէջ հրապարակախօսութեանց:

Երկրորդ՝ Պօլսը զօրեղապէս կազմակերպել, նոյն բանը ըսել է: Մինչդեռ ինձ յայտնի է, թէ կեդր. վ. Մարմինը ոչ միայն մըջոցներ ձեռք չառնէր արագ և նպատակաշարժար կղանակով կազմակերպելու համար Պօլսոյ թաղերը, այլ իր կամայական ու հակալանդանական վարմունքով տեղի կուտայ արդէն կազմակերպուած վայրերու լքումին ու քայքայման: Օրինակի համար, Սամաթիոյ մէջ մեր կազմակերպութիւնը երկար ժամանակէ ի վեր այդ կամայականութեան երեսէն մեծապէս տուեց քե բարոյապէս եւ քե նիւրապէս:

Եւ հակառակ մեր կրկնակի, եռակի հաւատարացումներուն ցարգ տակաւին կը յարատեւէ անբացատրելի վիճակը. ինչ որ կը մղէ զիս մտածել, թէ մեր արդի կեդր. վ. Մարմինը, զժբաղդաբար, անընդունակ է ոչ միայն նիւթական զոհողութիւն պահանջող գործեր կատարել, այլ և անանկ գործեր, որոնք լիովին կախում ունին կուսակցական նախանձախնդրութենէ, բարեացակամութենէ ու խոհականութենէ:

Ես ինձ պարտք եմ համարած, պարտք կը համարեմ, և պարտք պիտի համարեմ կանգնիլ մեր իրականութեան մէջ բացարձակ օրինական գեանի վրայ և մասնանշել այն թերութիւնները, զորս բառնալը անհրաժեշտութիւն կը նկատուի մեր կայ բարոյական իրաւունք մ'է, անշուշտ, որ վայելած են ու կը վայել-

լին Ս. Դ. Հնչակեան ընկերներ և ամեն անգամ որ օրինակը - գօտեպիշ օրինակը վերէն բղխելու փոխարէն վարէն ծագելու պահանջ ներկայանայ, անոնք կ'օգտուին ատկէ և կ'ըսեն իրենց խօսքը: Ուստի եղբակացնելով, ընկերաբար կը թելադրեմ Զեզ անյապաղ և ամեն կերպ ձեռնարկել Կ. Պօլսոյ բոլոր թաղերուն մէջ հրապարակային ու համակրական ժողովներու, համաձայն քիւ 9 նախկին, և մ. ռ. կողմէն ալ ոյժ և մշտմտալ Պօլսոյ Ս. Դ. Հնչակեան կազմակերպութեանց, իսկոյն բաւարարութիւն տալով անոնց բանաւոր, օրինական և գործադրելի պահանջներուն:

Ընկերական բարեկեցութիւն

ՀՄԱՅՅԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՅ

Այս նամակս ալ մնաց անհետեւանք:

Դ.

Թիւ 306 չրջաբերականին 10րդ էջը կը պարունակէ ուրիշ կէտ մըն ալ, որուն մասին կարծէ երկու խօսք ըսել:

Կեդր. վարիչ Մարմինը կը գրէ՝

Հորանից յետոյ տեղի է ունենում Ազգ. Երեսի. Ժողովի նիստը, ուր Արամեանցը զարձեւալ իր հակահնչակեան տեսակէտը (!) այնպիսի ծայրայեղութեան է տանում, որ երեսիոյն ընկերներէից շեղալ ու շանկիւլեան ստիպուած են լինում հէնց նոյն ժողովի մէջ յայտարարել, որ Արամեանցի խօսածը Հնչ. Կուսակցութեան հետ ուէ առնչութիւն չունի, հետեւաբար և զուրկ

է արժէքից՝ մեր տեսակէտով: Ուրեմն այդ բոլորից յետոյ էլ Արամեանցը հակա-հնչակեան թէզի (!) վրայ էր կանգնած և Ազգ. ժողովի մէջ հնչակեանութիւնը երեւում էր պառակտուած»:

Կեդր. վարիչ Մարմինը հոս ալ իր անազնութիւնը ցոյց կուտայ երբոր միջադէպ մը կը պատմէ առանց ըսելու թէ ինչ պարագաներու տակ է եղած:

Սիրելի ընկերներ, Դուք այդ տողերը կարդացիք ու թերևս զարմացաք ալ թէ Արամեանցը իրաւ այս ի՞նչ յիմարութիւններ է ըրած, որ մեր պատուական բժիշկը՝ Գր. Ճեղալ և մանաւանդ սա մեր ծանօթ ծերունին՝ Ճանկիւղեանը այդպէս վրդովուեր են: Ներեցէք որ ես եղելութիւնը պատմեմ և ըստ այնմ ինքերդ դատէք:

Մեր կուս. ժողովին երբէք կանխատեսուած չէր թէ, եթէ պատահի որ Ազգ. ժողովը երկու հրաժարականներէն մէկն ընդունէր և մըսը մերժէր, ի՞նչ պիտի ըլլար մեր դիրքը: Այս մասին բնաւ խօսք եղած չէր և մեր որոշումն այն էր եղած թէ երկուքն ալ պէտք է ընդունուին:

Յանկարծ պատահեցաւ որ Ազգային ժողովը բռնից առաւելութեամբ որոշեց մերժել Քաղաքական ժողովին հրաժարականը, և այնուհետեւ անցաւ Պատրիարքական հրաժարականի խնդրին: Հիմա երևակայեցէք իմ դրութիւնը: Խօսքին կարգն ալ իմնէ:

Ես՝ նկատելով որ Քաղաքական ժողովին պահպանումը յետադիմական-պահպանողական խմբակին յաղթանակը կը նշանակէր, նկատելով որ մեր որոշումն էր Պատրիարք և Վարչութիւն միանգամայն ձգել, նկատելով որ խնդրին այդ կերպ կարգադրուելովը Տաճկահայ ժողովուրդը պիտի ենթարկուէր նորանոր տակնուվրայութիւններու, աչքի առաջ ունենալով նաև այն պարա-

դան որ անոնցմէ մէկուն բացակայութիւնը կը զօրացնէր միւսին դիրքը, ինչ որ մեր տեսակէտին կը փնտէր ալ, - ուստի առաջարկեցի, թէ քանի որ Վարչութեան հրաժարականը մերժուեցաւ, նոյն հիմունքով պէտք է մերժուի նաև Պատրիարքին հրաժարականը և խկոյն ալ յարեցի թէ շատ չանցած, ընդամենը քանի մը օրէն Ազգ. ժողովը պիտի պարտաւորուի գալ Ս. Գ. Հնչակեաններու տեսակէտին և պիտի հրաժարեցնէ թէ՛ Պատրիարքը և թէ՛ Վարչութիւնը: Պարզ բան է թէ այս յայտարարութիւնս մեր կուս. ժողովին որոշումէն չէր բղխեր, դիպող պարագան չ'կանխատեսուելուն պատճառով: Սակայն իմ այս վարմունքը ինչո՞ւ և ի՞նչպէս կրնար հակահնչակեան կոչուիլ, քանի որ ես Ազգ. ժողովին ամբիոնէն խի բարձրիցոյ աղաղակած էի թէ մենք չենք կրնար հանդուրժեր ու է խմբակի յաղթանակին ի փնտս Տաճկահայութեան...

Ահա այս արտայայտութեան դէմ էր որ դիտողութիւն բրին ճէլալ և Ճանկիւղեան, խելքերնին չհասնելով և իրենք իրենց չկրնալով հաշիւ տալ թէ նոր երեւոյթը ինչպիսի փոփոխութիւն կը մտցնէր կացութեան մէջ:

Ես անոնց դիտողութենէն բնաւ չազդուեցայ, որովհետեւ ճէլալը այդ քաղաքականութենէն բնաւ բան չի հասկցաւ և ինքզինքը չկրցաւ պահել, իսկ Ճանկիւղեանը իմ համոզումովս արդէն հնչակեան չէ, որովհետեւ այդ մարդը իր կեանքին մէջ այնքան շապիկ փոխած չէ, որքան որ կուսակցութիւն փոխած է և ամեն կուսակցութեան մէջէն փխուրիւնով ելած է. և հիմա ցաւալի թիւրիմացութիւն մըն է Ճանկիւղեանին Սօսիալ Դէմօքրատ Հնչակեան ըլլալը, Ճանկիւղեան ոչ միայն քաղաքականութենէ բան չհասկնար, հապա եթէ

տարի մը աշխատի պիտի չկրնայ ըսել թէ ինչ կը նը-
շանակէ սօսիալիզմ և Հնչակեանութիւն, բառիս բովան-
գակ նշանակութեամբ անգրագէտ և ոտքէ գլուխ տղէտ
ծերուկ մը: Մանաւանդ որ անիկա ինձ դէմ այդպէս
վարուելով յոյս ունէր Ազգ. Ժողովի մեծամասնու-
թեան (պահպանողականներուն) աչքը մտնել, ո՛վ գիտէ,
ինչ ակնկալութիւններով, ինչ որ իր վերաբերմամբ
չարգարացաւ ալ...

Աւելորդ չեմ համարեր հոս մասնանշել երկու պա-
րագայ.

Ա. — Ազգ. Ժողովի այդ նիստին ներկայ եղող ըն-
կեր ժիրայր, որ Կուս. Պաշտօնաթերթին թղթակիցն
էր վկայականով ու արտօնութեամբ, վերոյիշեալ ճառէս
յետոյ մօտեցաւ ինձ, ձեռքս սեղմեց և ըսաւ. «Կեցցես
ընկեր Արամեանց, շատ ճարտար եղանակով կոչար ար-
տայայտուիլ, ատկէ աւելի յարմար միջոց չէր կրնար
առաջարկել ուէ Ս. Դ. Հնչակեան»: Ընկեր ժիրայրի
անձնական յարաբերութիւնները ինձ հետ աղէկ ալ չեն
թէ և, բայց ատով մէկտեղ նա իր կողմէն շնորհաւորեց
իմ վարմունքը, ինչ որ ինձ համար աւելի մեծ կշիռ
ունի, քան ճանկիւղեանի մը կանչու-ըստութիւնը:

Բ. — Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Կեդրոնա-
կան վարչութեան Պարսկաստանի լիազօր ներկայացու-
ցիչը իր 1910 Յունուար 17/30 թուակիր նամակով ահա
թէ ինչ կը գրէ ինձ նոյն միջադէպին առթիւ՝ «Կեդր.
վարիչ Մարմնի Պօլսում գանուող անդամների քաջա-
գործութիւնը կարգացի, բնականաբար չ'զարմացայ,
որովհետեւ ուրիշ բան էլ սպասել չէր կարելի նրանցից.
Ես վարուց այդ խայտառակութիւնները գուշակել էի:
Այստեղի ընկերներն համակրութիւնը քոյ կողմն է, ինչ-
պէս և՛ իմս: Ազգ. Ժողովում դու պահել էիր գնահա-
տելի չեզոքութիւն և կատարել քննադատի դեր:

Կարգացի նաև ճանկիւղեանի յիմարութիւնների մա-
սին, չարժէ դրա համար յաւ դըպլ, որովհետեւ նա մի
անգործալ մարդ է...»:

Այս երկու վկայութիւնները իբրև փաստ կրնան
ծառայել և որոշ գաղափար տալ Զեյ:

Վերջապէս դարձեալ կը կրկնեմ, եթէ Կեդր. վա-
րիչ Մարմնի համար իմ դիրքս և արտայայտութիւնբոս
«հակա-հնչակեան» էին, ինչո՞ւ անմիջապէս հրապա-
րակ չեկան լրագրութեան մէջ և հրապարակային ժո-
ղովներով ու մշնչե անդամ թուացիկներով չփութացին
խտկական Հնչակեան տեսակէտը մէջտեղ դնել:

Ես փաստ ունիմ ձեռքս, որ ոչ թէ Տաճկաստանի
հեռաւոր Մասնաճիւղերը տեղեկութիւն չունէին անցու-
ղարձերէն, այլ Կեդր. վարիչ Մարմնի քթին տակ գանուող
Մասնաճիւղերն ալ ուէ հրահանգ չէին ստացած ազգա-
ինմ ու քաղաքական ամենակարեւոր խնդիրներու մասին:
Դեռ հոկտեմբեր 15 ին Կեդր. վարիչ Մարմնի ներկայա-
ցուցիչ Ասօն Պարսիզակեմ նամակ կը գրէ Կեդր. վա-
րիչ Մարմնին կը գանգատի, որ հրահանգ խնդրող իրենց
գիմումներուն պատասխանած չէ Կեդր. վարիչ Մարմնի-
նը, ուստի կը գրէ դառնացած շեշտով՝ «ձեր հրահան-
գը ունենալու համար սպասեցի, կապառնք մշնչե վա-
ղը՝ չաքաթ երեկոյեան, հեռագիր-նամակով հրահանգը
հասցուցեք...»

Ինքձ մարդիկ հրահանգի կապասն մարմնէ մը, որ
իմից իսկ տեղեկութիւն չունի անցուղարձերէն, որովհետեւ
մէկը իշխանաց կղզիէն վար չ'իջնէր և միւսները...
իրենց ընտանեկան — անձնական զբաղումներէն: Բնա-
կանաբար այդ վիճակին մէջ Կեդր. վարիչ Մարմնի
հաշուին չէին գար իմ խստապահանջութիւններս...

Ե.

Թիւ 306 չըջարեալանը արդէն ծայրէ ի ծայր usու-
քիւն է, այնպէս որ երբ մտադրուինք գրել, հարկ
կըլլայ անոր բոլոր նախադասութիւնները հերքել:

Սակայն ատոր փոխարէն ահաւաստիկ պաշտօնապէս
և հրապարակով ՍՏԱԽՕՍ կանուանեմ Կեդր. Վարիչ.
Մարմինը, եթէ ըսածնուն վստահ են, թող ատեան մը
կազմեն և զիս դատի հրաւիրեն: Այն ժամանակ յայտնի
պիտի ըլլայ թէ ո՞վ արժանի է արտաքսուելու:

Ես միշտ ըսած եմ և դարձեալ կը կրկնեմ, թէ
ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՄ ԴԱՏՈՒԵԼՈՒ, թող կազմուի անաչառ
ատեան մը և արդիւնքը թող հաղորդուի բոլոր մասնա-
ճիւղերուն և ընկերներուն:

Հրապարակով ապարէզ կը կարգամ իրենց, որ
կամ թիւ 306 չըջարեալանին ետ առնեն և կամ ըն-
դունին թէ իրենք ԱՆԱԶՆԻՒ ու ՓՈՔՐՈԳԻ ՎԱԽԿՈՏ-
ՆԵՐ են, որ պառաւի պէս զրպարտութիւններով ու
բամբասանքներով լոկ մթաքեր պղտորելու կը ծառայեն:
Թէև համոզուած եմ, թէ հակառակորդներս անանկ
մարդիկ են որ փոխանակ սխալնին զգալու և դարմա-
նելու՝ այս զրութեանս մէջ ալ «Կուսակցութեանս գե-
րազոյն շահերի տեսակէտից նպատակայարմար չգտ-
նուող» մազեր փնտռելու ելլեն, նորանոր ստախօսու-
թեամբ ու ըսի ըսանքերով ընկերները զբաղեցնելու:

Թիւ 306 չըջ. ի մէջ կըսեն՝ «Սրանից յետոյ Սա-
մաթիայում գումարուած աղատականների միտինդում
Արամեանցը դարձեալ հակահայկեան թէզ (!) է
պաշտպանում ամբիոնից: Յուզումը քե ընկերների եւ քե
հասարակութեան մէջ զագարնակեցին հասած է»:

«Եւ որովհետեւ Արամեանցի հակակուսակցական
ընթացքը դարձած էր անտանելի, և Կուսակցութիւնը

պարզապէս վարկաբեկումէր նրա արարմունքների հա-
մար...» ուստի Կեդր. Վարիչ Մարմինը 1910 Դեկտ.
7 ին կորուչէ:

«Ա. Զեզոքտցնէլ զայն Կուսակցութեանս շարքե-
րէն:

«Բ. Անոր չեզոքացումը յայտարարել թերթերու
մէջոցով, ի հարկին ծանուցանելով նաեւ Մասնաճիւղե-
րին»:

Է՛, ալ ըսելիք չի մնար, երբ Կեդր. Վարիչ Մարմինը
անպատկառ հաճութիւնը կուեննայ գրելու, թէ «Յուզումը
թէ ընկերների և թէ հասարակութեան մէջ գաղաթնա-
կէտին էր հասած»:

Վա՛յ սարսափելի՛ բան, ամբողջ Պօլիսը տախու-
վրայ է եղեր, բոլոր՝ ընկերները և հասարակութիւնը
սաստիկ յուզուեր են եղեր...:

ԻՆՁՈՒՒ սակայն:

Ատանայի կոտորածը չ'յուզեց Պօլսոյ հասարակու-
թիւնը, «Նոր Աշխարհին» լոյս չտեսնելն ալ չ'յուզեց,
կրօնափոխութիւններն ալ չյուզեցին, սպանութիւններն
ալ չյուզեցին, Իշխանաց Կղզիէն մինչև Մաքրիզիւզ և
մինչև Վասպուրական տարածուող անարդարութիւն-
ներն ալ չյուզեցին, բայց յանկարծ նոյն այդ հասարա-
կութիւնը... ընկ. Ապահգիւլեանի երեւակայութեան
մէջ այնքան կը յուզուի որ ընդհանուր ապստամբու-
թեան մը տուա՛յր առնելու համար Կեդր. Վարիչ Մար-
մինը կորուչէ զիս չեզոքացնել, այն ալ Դեկտեմբեր
7/20 ին (չաւ լսեցէք), թերթերո՛ւ մէջոյաւ, առանց
բացատրութեան, առանց պատճառաբանութեան, առանց
չեզոքացումովին և անոր պատկանած Մասնաճիւղին լուր
տալու, առանց մտածելու թէ... «Երկինք Ստաւած
կայ և կամ խիղճ ըսուած բանը գոյութիւն ունի...»:

1910 Դեկտեմբեր 11 ի առաւօտեան յանկարծ «Ազատամարտի» մէջ կը կարդամ իմ չեղողքացման հրապարականատ յայտարարութիւնը: Այս բանը սաստիկ կազդէ վրաս և կեդր. Վարիչ Մարմին կուղղեմ հետեւեալ

Ե Օ Յ Ե Ր Ո Ր Դ Ն Ա Մ Ա Կ Ս

ԹԻՒ 34

Կ. Պոլիս, 11/24 Դեկտ. 910

Սօս. Դեմ. Հնչակեան Կուսակցութեան
Տանկ. Կեդրոնական Վարիչ Մարմին

Պօլսոյ բոլոր թերթերուն մէջ այսօր կարդացի Ձեր պաշտօնական յայտարարութիւնը, որով զիս չեղողքաւում կը հռչակէ՞ք կուսակցութեան շարքերէն, առանց ունէ պատճառաբանութեան և առանց մընչև իսկ ինձ տեղեկացնելու:

Արդ, ներկայիս 48 (քառասուն եւ ութ) ժամ միշտ կուսամ Ձեզ հրապարակաւ, նոյն թերթերուն մէջ, ետ առնելու այդ ապօրէն յայտարարութիւնը:

Եթե «Բիւզանդիոնի» եւ «Ժամանակի» երկուեաբբի եւ «Արեւելի» ու «Ազատամարտի» երեքեաբբի օրուան թիւերուն մէջ չ'երեւնայ պատշաճ բաւարարութիւն տուող հերմնագիր յայտարարութիւնը, այլեւս պատասխանատւ չեմ իր ունէ հետեւութեան համար ու ինքզինքս ազատ պիտի համարիմ յարմար սեպած եղանակով բանալ վաւազոյր եւ ամեն նշանակութիւն երեւան հանել:

Ս. Դ. Հնչ. Կուսակցութեան անդամ

ՀՄԱՅՆԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՑ

Նամակիս մէջ յիշուած պայմանաւորումը լրանալէ յետոյ, քանիցս ընկերներ եմ ղրկած Կեդր. Վարիչ Մարմին, որպէսզի փութան դարձանել այն վէրքը որ հրապարակաւ բացած էին: Ունէ միջոցով կարելի էր կարգադրել խնդիրը և ՊԱՏԻՍ փրկել այդ սարսափելի բռնաբարութիւն: Իմ մէջ վերաւորած էին անոնք—

Նախ՝ քսան տարուան Յեղափոխականը,
Երկրորդ՝ Ազգային Երեսփոխանը,
Երրորդ՝ Գրական Մշակը,
Չորրորդ՝ ընտանիքի մը սիւնը և
Հինգերորդ՝ պատուազգած Մարդը:

Կեդր. Վարիչ Մարմինը բնաւ կարեւորութիւն չ'առնաւ ո՛չ նամակիս, ո՛չ ընկերներու բազմակողմանի դիմումներուն և ոչ ալ հասարակութեան պահանջին:

Այս բոլորէն յետոյ ես՝ նկատելով որ բարոյալէս մեռած վիճակ մը կապասեր ինձ, եթէ երբէք լուրթիւննով կամ զուտ ներքին միջոցով գործեմ, վերին աստիճանի գերագոյնումով վիճակի մէջ և սաստիկ ազդուած իմ դէմ գործուած անաստուած - անհոգի արարքէն, հրապարակ եկայ լրագրութեան մէջ և՛ դարձեալ Կուսակցութեան արժանապատուութեան խնայելով իմ քրննադատութիւններս կեդրոնացուցի ընկեր Սապահեւելեանի վրայ, որպէս ծնող և դաւադիր այս բոլոր չարիքներուն:

Այրելի ընկերներ՝, կաղաչեմ որ Դուք Ձեզ վայրկեան մը երեւելայէք Հմայեալ Արամեանցի հոգեկան վիճակին մէջ և խղճի մտօք հաշիւ տաք ինքզինքնուդ, թէ ինչե՛ր ընելու ընդունակ պիտի ըլլային Ձեր խոռվայոյ հոգիները, ի՞նչքան դառնութիւն հաւաքուած պիտի ըլլար Ձեր սրտին վրայ, Դուք ի՞նչ երեսով պի-

տի երևնայիք Ձեր պաշտօնակից երեսփոխաններուն, Ձեր ընկերներուն, Ձեր պարագաներուն, այլ կուսակցութեանց անդամներուն, երեակայեցէք վայրկեան մը այդ սարսափելի դրութիւնը, այդ սպանիչ միջոցորտը և այն ժամանակ պիտի հասկնաք թէ ինչ տպաւորութեան տակ գրիչ ևմ վերցուցած հրապարակային քննադատութիւնս գրելու...

Ահ այդ դժոխային օրերը, երթան ու չ'գա՞ն, սոսկալի են անոնք, սիրելի ընկերներ, սոսկալի՜ են, աւելի վատ քան մահը...

Եթէ Դուք չեղոքացման յայտարարութիւնը Ազասամարսի մէջ կարգաւորվ յուզուեցաք նէ՛ կրնաք մակարեղել թէ ե՞ս ինչ եղայ: Ե՞ս՝ որ ոչ Համիտին և ոչ ալ Չարին կամայականութեանը ուզած էի հանդուրժել...

Ահ, փակենք այս տողերը, որովհետեւ որքան խորը երթանք, այնքան ալ կը զօրանայ սա համոզումնիս թէ Սապահգիւլեանի պէն մարդիկ «ո՛չ Աստուած ունին և ոչ ալ խիղճ»...

2.

Անցնինք վերլուծել կեդր. վարիչ մարմնի թիւ 306 չրջաբերական-նամակի 11—13 էջերը, ուր ստույթեան հետ միացած կը տեսնենք նաև ապիկարութիւնը:

Ահա թէ ինչպէս.—

Ա. կրսեն՝ «յետ չեղոքացման նրա ունեցած տխուր(!) գործերի մասին հարկ եղած հաւատարմ(!) տեղեկութիւնները հաւաքելով և ստուգելով երևան եկաւ, որ նա՛ Ա.—Սամաթիոյ Մանասիւղի ընկերներէ մի մասը գրգռելով ըմբոստացրել էր վարիչ Մարմնի գէմ և մամուլով խիստ անպատշաճ լեզուով բողոք բարձրացրել»:

Սիրելի ընկերներ, Դուք պէտք է գիտնաք թէ Սամաթիոյ Մ—ծիւղին մէջ կարգ մը ԳԻՏԱԿԻՑ ընկերներ կան, որոնք իրենց մտաւոր—գարգացական—փորձառական—յեղափոխական կարողութեամբ շատ բարձր են վարիչ Մարմնի շատ մը անդամներէն, որով անոնք բողոք մը բառնալու համար ոչ իմ աջակցութեան կը կարօտէին և ոչ ալ ուէ մէկէ մը կրնան «գրգռուիլ»:

Ընդհակառակը, Սամաթիոյ Մ—ծիւղը շատ սառնարիւն կերպով գործեց և երբ կազմակերպական եղանակով ԱՆԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱԻ Խօսք հասկնել վարիչ Մարմնին, երբ տեսան որ իրենց վստահութիւնը վայելող անդամն ու վարչութեան ատենապետը կը չեղոքացուի ատենց մինչև իսկ երկտողով մը իմաց տրուելու և Մ—ծիւղն ալ Ազասամարսի և միւս թերթերուն մէջ կը տեսնէ իր ատենապետին հրապարակով նախատուիլը, իր յարմար տեսած եղանակով վարուած է, առանց երբեք յարմար տեսած եղանակով վարուած է, առանց երբեք մաղի չափ ինձմէ թելադրուած ըլլալու:— Ես ոչ միայն չէի թելադրէր, այլ յաճախ ժողովներուն իսկ ներկայ չէի գտնուէր և որ ժողովին ալ որ ստիպեալ գնացած եմ, միշտ ձեռնպահ եմ մնացած:

Բ. Սուտ է երբ կրսեն՝ «Գում-Գարուի «Ժիրայր»(*) խմբի 3 ընկերներին նոյնպէս ըմբոստացրել էր և իր թելադրութեամբ ու խմբագրութեամբ խմբի անունով մամուլով բողոք բարձրացրել:—Այդ ընկերները յետոյ

(*) Ընկեր Մուրաշի դէմ այնքան լարուած է Սապահգիւլեան եւ վարիչ Մարմինը, որ խումբին «Ժիրայր-Մուրաշ», անունին մէջէն իսկ ՄԱՌԲՍՏ անունը դուրս ձգած են անգղուաբար, մինչդեռ արար-աշխարհ կարդաց լրագիրներուն մէջ, քէ բողոքողն էր «Ժիրայր-Մուրաշ», խումբը: Ազիկա փոքրիկ բան մըն է քէն, բայց իրենց հոգիին ապակաւութիւնը կը ցցնէ եւ զալափար մը կուսայ քէ ինչեռու, ինչեռու քնդունակ են հակառակորդներս...

Գում-Գարուի Մանածիւղի վարչութեան ուղղուած գումարեւոր յայտում են իրենց սխալ(!) քայլը»:

Մինչդեռ եւ ՍՅԴ ԽՈՒՄԲԸ ԶԵՄ ՃԱՆՉՆԱՐ իսկ: Այսքան գիտեմ, որ «Ժիրայր—Մուրադ» խումբը ինքնաբերաբար բողոքած է և յետոյ... վարիչ Մարմնի «Հետո» անդամներէն մին գիշեր ասեմ կը սողոսկի բողոքն ստորագրող ընկերներէն մեկուն տեսնելը, ուր ընկերոջ պառաւ մայրը մահաւորէն նիւանդ պառկած է եղեր — խեղճ Արտէմ Հանքմը—եւ... ԱՆԽՈՍՏՈՎԱՆԵԼԻ սպառնալիքով բռնադատած է տղան ստորագրել... մեղադրելը»: Այս բաները պատմած է ինքը երթաւան:

Հիմա հասկցա՞ք, սիրելի ընկերներ, թէ մեր արշարանի վարիչ Մարմինը ինչպիսի... սխալագործութիւններու ընդունակ է, լոկ իր չար կերքը յագեցնելու համար:

Գ. Յետոյ կրտսէն թէ՛ «Բերայի Մանածիւղի վարչութեան անդամներին իր մօտ հրաւիրած և թելադրած ու բողոք է խմբագրած, որ և վերջինը վարչութեան մի քանի անդամներն էլ համոզելով հրապարակաւ վարիչ Մարմնի գէ՛մ յայտարարութիւններ են հանում Մանածիւղի անունից»:

Յիշեալ անդամներին ընկերուհի Մարքուհի Արիարեանն է, որ թէ՛ Զ. Ընդհ. Պատգ. Ժողովի և թէ՛ Տաճկ. Ա. Պատգ. Ժողովի մէջ ՊԱՏԳՄԱՍԻՈՐ ըլլալով զանազան Ս. Գ. Հնչակեան Մանածիւղերու կողմէ, հանգամանօրէն ծանօթ է բոլոր անցուղարձերուն և մօտէն գիտէ ամէն ինչ. հետեւաբար նա իմ աջակցութեան ընտել կարօտ չէ, մանաւանդ որ օրիորդ Մաքրուհի Արիարեան վարիչ Մարմնի քանի մը անդամներուն պէս սոցետ ու տխմար չէ, գիտէ քանի մը լեզուներ և բողոք մը խմբագրելու համար գոնէ ինձ զայու-

պէտք չունէր: Այս բանը գիտէ վարիչ Մարմինը, բայց անազնիւ մըջոցով կուգէ վարկաբեկել աղջիկը, որովհետեւ ժողովներու մէջ զիրենք կը քննադատէ և ազիտութիւնն ինչ ու անազնութիւնն ինչ երեսներ կը զարնէ:

Ամօթ երեսուն, հազար ամօթ, չեն ալ ամհար «հագին» վարիչ Մարմինը գիշեր ցորեկ հալածելով կը հալածեն աղջիկը...

Գ. Ինձ կը վերագրեն նոյնպէս Սամաթիոյ Մանածիւղի հրատարակած Շրջաբերականը, որ զրկւած է Մ. Տիւղերուն:

Ես վերը ըսի արդէն, թէ ինչպիսի ընկերներ ունի Սանաթիոյ Մ-Տիւղը, որուն բարոյական-մտաւորական ուժն ու կարողութիւնը ամէն կտակածէ վեր է, հետեւաբար այդ մասին աւելորդ կը համարեմ ծանրանալ և կը բաւականանամ վճռականապէս յայտարարելով Չեղ, թէ ես այդ շրջաբերականին ԲՆԱԻ ՊԱՏԱՍԻՈՎԱՆԵԼԻ չեմ չաբախել վերջը միայն համամտութիւն եմ յայտնած անոր բովանդակութեան, երբ նա շատօնց զրկուած էր վարիչ Մարմնին և Մ-Տիւղերուն:

Ամենէն հետաքրքիրը թիւ 306 շրջաբերականի 12 ըդէջին տակը գրուած երկաստղ(**) ծանօթութիւնն է որ կըսէ՝ «կուսակցութեան գերագոյն ջանքի տեսակէսից նպատակաւ յայտարարուած չենք գտնում վերլուծել այդ քաղաքականը» (Սամաթիոյ Մ-ղի շրջաբերականի մասին է):

Սիրելի ընկերներ, այդ շրջաբերականին մէջ ԾԱՅՐԷ ԻԾԱՅՐ ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՆՆԵՐ են գրուած և վարիչ Մարմնի զեղծումներն են թուած, գեղծումներուն ստատիսիկները գործածէ վարիչ մարմինը, որոնք շրջաբերականին մէջ նշանակուած չեն դեռ և ես ալ հոս չեմ դնէր, որպէսզի... Պատգամաւորական Ժողովը դժբաղդութիւն ունենայ զբաղելու անոնցմով...

Վարիչ Մարմինը փոխանակ ըսելու թէ անկարող է հերքել Սամաթիոյ Մ-ճիւղին հրատարակած ծանր ամբաստանութիւնները, կուզէ իր օձիքն ազատել «կուսակցութեան գերագոյն շահերուն» անունով: Կարելի՞ է հարցնել, թէ որո՞նք են այդ «գերագոյն շահերը», արդեօք իշխանաց կղզիի վայելքնե՞րը, թէ խեղճ Հնչակեանութիւնը դէպի անդունդ տանելու Ձեր գործերակերպը...

Ինչո՞ւ ՓԱՆՈՒՍՏ ԿՈՒՏԱՖ, ինչո՞ւ չէք հերքեր. դուք որ Պատրիարքական պարզ հրաժարական մը այնքան... մատի փաթտոց կընէք, ինչպէ՞ս կըլլայ որ Ձեզ կամբաստանեն ամենէն ծանրակշիռ զեղծումներու և ապօրինութեանց մէջ ու յանկարծ կը պապանձիք և խորին լուսթեամբ կանցնիք այդ ջախջախիչ sofismatիկ վրայէն...

Այս ալ Վարիչ Մարմնի ինչ ըլլալը կը ցցնէ և հասկըցող մարդուն համար միայն այս մէկ կէտը բաւական է: Ե. Ինձ կը վերագրէ Ձէյթունցեանի և Յարէթեանի արտաքսման պարագան:

Մինչդեռ այդ բանը կատարուած է Սամաթիոյ Մ-ճիւղի պաշտօնական ատենանի մանրագինին, անաչառ ու արդար քննութեան հիման վրայ առանց իմ մասնակցութեան. և երբ հաստատուած է անոնց թէ՛ բարոյական և թէ՛ նիւթական զեղծում գործած ըլլալը՝ Արեւելի թերթի մէջ յայտարարած են վճիռը:

Իսկ երբ Կոնակը վերսկտայ հրատարակել Սամաթիոյ Մ-ճիւղը պաշտօնապէս պիտած էր խմբագրութեան և խնդրած հրատարակել ատենանին վճիռը:

Ս. Դ. Հնչ. Կուս. դրամները առնելով ուտելը և ռաբունակ զեղծում ընկող եթէ Վարիչ Մարմնի բառարանով «մաքուր և կարգապահ» կը նշանակէ, ատոր բնիք չունինք: Ամէն պարագայի տակ զի՞ս ինչո՞ւ կը խառնեն այդ գործին:

2. Իբր թէ Սամաթիոյ Մասնաճիւղը իմ «թելադրութեամբ» հրապարակային ժողով է գումարեր: Թէեւ ստանկ բան չկայ, բայց եթէ նոյնիսկ եղած ալ ըլլայ, ատիկայ միթէ զիս արտաքսելու իբառնէք կուտայ...

Սիրելի ընկերներ, այդ վեց կէտերը հիմք բռնելով Վարիչ Մարմինը զիս արտաքսած է Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութենէն, 1911 յունվար 28 ին:

Լաւ ուշադրութեան առէք այդ թուականը, որովհետեւ ատկէ ճիշտ ութ օր վերջը, այն է փետրուար 5ին շաբաթ ցորեկ ժամը 3 ին (ը. ե.) Վարիչ Մարմինը զիս կանչեց իր գրասենեակը՝ Մեծ Նոր Խան և յայտարարեց թէ՛ «թէ և ըստ 2. Պատգ. ժողովի որոշման իմ չեղութեան ըստ 2. Պատգ. ժողովի որոշման չըջանը լրացուցած ըլլալով չեղութեամբ կը ջնջուի, քանի որ քննութիւն կատարուած չէ, բայց Վարիչ Մարմինը որոշած է իր պատասուած չէ, բայց Վարիչ Մարմինը որոշած է իր պատասխանատուութեամբ զիս ՉԵՉՈՒՄՅՈՒՄՍԾ պահել մինչև Տաճկ. Բ. Պատգ. ժողովը»: Այս խօսքերը «պաշտօնապէս» ըստ ինք Սապահգիւլեանը և հոն ներկայ էին Ռուբէն Կարապետեանը, Սիւնիքը, Ճանկիւլեանը և Գեղամ Վանիկեանը: Ասոնք բոլորը վկայ են: Երբոր ես պահանջեցի որ այդ յայտարարութիւնը գրաւոր կերպով (կնիքով եւ ստորագրուած) տան ինձ, «Վարիչ Մարմինը» (կնիքով եւ ստորագրուած) տան ինձ, «Վարիչ Մարմինը» մերժեց, գիտնալով որ այդ տեսակ պաշտօնաթուղթը իր մահաւճիռը պիտի ըլլար բարոյապէս, որովհետեւ բերանալիք ըսածները կ'ուրացուին, բայց ստորագրութիւններն ու կնիքը կը մնան և իր փաստ կը ծառայեն օր մը օրանց...

Ուրեմն ատիկա փաստ է, որ 1911 թ. փետրուար 5/18ին Վարիչ Մարմինը զիս տակաւին չեղութեամբ կը նկատէ՝ մինչ զիս ատկէ 8 օր առաջ... զիս արտաքսած են եղել:

Այս վրան բայց կեղծիքին ի՞նչ կըսէք: Երկրորդ՝ անկէ ՇԱՒԱԹՆԵՐ՝ ՎԵՐՁԸ՝ Վարիչ Մարմնի անդամ Մ. Տէրաւերեան Սամաթիոյ Մ.Ճիւղի Ժողովին մէջ, երբ իրեն կը հարցնեն ընկերները թէ «չեզոքացման երկամտայ պայմանաժամը լրացած է, ուրեմն ընկեր Հմայեակ Արամեանցի խնդիրը ինչ եղաւ», այս հարցումին կը պատասխանէ Վարիչ Մարմնի անդամը թէ հիմա Հմայեակ Արամեանցը բւս օրինի անդամ է Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան և կը վայելէ պարզ անդամի իրաւունքներն ու պարտականութիւնները»:

Այս աչք ծակող հակասութեան ի՞նչ կ'ըսէք:

Առկէ ալ վերջը՝ ինքզինքը «կեղբորնական վարչութիւն» ներկայացնող Բ. Վարազդատս զիս կանչելով Մեծ Նոր Խան Ժամերով կը համոզէր թէ՝ «Գիտեմ որ Վարիչ Մարմնի ըրածը լրբութիւն է, գիտեմ որ Սապահ-գիւլը իր աղտոտ վրէժը կը յուծէ քեզմէ, գիտեմ որ քու դէմ եղածը ապօրինութիւն էր և անխղճութիւն, — բայց ինչ ալ ըլլայ, դու նորէն Շուտն ես, վեհանձնօրէն կրնաս ներել, քանի որ Սապահգիւլին ինչ աղտոտ մարդ ըլլալը գիտես. եկուր յայտարարութիւն մը հանէ թէ «ես իմ բոլոր գրածներս ես կ'առնեմ» և դատ կը յանձնեմ կեղբորնին... եթէ այսպէս չընես, արտաքսման շրջաբերական հանած են և ես գրաւած պահած եմ քովս, կը ցրուեն Մ-ճիւղերուն»:

Հոս հետաքրքիրը, ի հարկէ, իմ պատասխանը չէ, այլ այն խօսքերը որ կ'ըսէր Սապահգիւլի ընկեր Բ. Վարազդատը իր «պաշտօնակցին» մասին... Դժբախտաբար քանիցս պահանջեցի որ Վարազդատ իր խօսքերը ու է ուրիշի մօտ կրկնէ, բայց չուզեց, որպէս զի վերջը կըրայ ուրանալ:

է.

Այդ անպատուարեր առաջարկը չընդունելու վրայ էր, որ «գրաւուած և պահուած» արտաքսման շրջաբերականը մէջանդ կըաւ ու տարածուեցաւ թէ՛ Թուրքիոյ և թէ՛ Արտատահմանի Մասնաճիւղերուն (ինձ ալ արտատահմանի ընկերները զրկած էին թիւ 306 շրջաբերականը), տակաջն այնքան գիտեմ, որ Սապահգիւլեան և իր կամակատարներ տմենէն անագնիւ եղանակով կը հալածեն զիս: Կը հալածեն աջ ու ձախ: Կը հալածեն սուտերով: Կը հալածեն գրաբարտութիւններով: Կը հալածեն «Արեւելք» և «Կափուօ» ընկած թերթերով: Կը հալածեն թրուցիկներով, նամակներով, շրջաբերականներով, հեռառուցիկներով, կոյքով, և մինչև անգամ սօրաներով... Վազրով, պոչքով, և մինչև անգամ որ Մասնաճիւղերը մագլի բիշ Մարմինը երբ կը տեսնէ որ Մասնաճիւղերը մագլի չափ վստահութիւն չունին իր վրայ և բոլոր գիտակից Մ-ճիւղերու ընկերներն ինձ հետ են, կատաղութենէն ուրիշ բան չ'կրնար ընել, կ'ըսեալի Մասնաճիւղերէն և ընկերներէն գրկուած գրամները ծախսել Հմայեակ Արամեանցը հալածելուն վրայ և անոր դէմ շրջաբերական ու այլ գրութիւններ հանելով կզբաղի, փոխանակ Կուս. կենտրոնական անհրաժեշտ պէտքեր հոգալու...

Եթէ Վարիչ Մարմինը զիս հալածելու համար գործ գրած գրամին ու ժամանակին կէսը Կուսակցութեան և Ազգին ծառայեցներ, վստահ եմ թէ հիմա մեր կուսակցութիւնը այսպէս ընկած պիտի չըլլար:

Զիս հալածելէ զատ կը հալածեն նաեւ իմ ընկերները, իմ համակիրները, իմ ընտանիքը, իմ «Հայուն Երգարանը», «Կոնակ»ը, «Ս. Դ. Հնչակեան պատմութիւնը»...

Կը հալածեն առկի անագնիւ եղանակով, քան Համբարձում պաշտօնականները:

Մինչև անգամ «Թիւ 8 չրջարեւանով» կարգէին կարգալ իմ գրքերը, իմ հրատարակութիւնները... «Բիւզանդիոն», «Ժամանակ», «Կալուօշ», «Արեւիք», «Աղատամարտ», «Գրոշակ» եւն. կարգալ կարածն են ընկերներուն, բայց «Կոնակ» կարգալ կ'արգիլեն, կարծէք Ս. Գ. Հնչակեան Մ-ձիւղերէն ու Բնկերները ըստ-րուկներ են, որ կարելի ըլլայ բարձրագոյն հրամաններով հնազանդեցնել զանոնք բռնակալ ու ապօրէն որոշուածներու: Բարեբաղդարեր Մ-ձիւղերը այդ չրջարեւանն առնելէ յետոյ խորին զգուսնք զգացին Վարիչ Մարմնի հանդէպ, արհամարեցին իր չրջարեւաններն ալ, իր հրահանգներն ալ, ցոյց առին որ Ս. Գ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը ատանկ անազնիւ ու աղտոտ հրամանները ոտքի տակ կ'արնէ:

Ասկէ վերջն էր որ Մամուձիւղերը և Բնկերները, ինչպէս նաև Պոլսոյ Հնչակեան Ուսանողները, սկսան ամենամեծ եռանդով կարգալ «Կոնակ»ը և առ-բաժնէ զայն: Ասով Մ-ձիւղերը բարոյական ապստակ մը իջեցուցին Վարիչ Մարմնի երեսին և «Կոնակ»ի պէս համեստ թերթին շուրջը բոլորուեցան: Նոյն եռանդով ընդունեցին ընկերները նաև «Հայուն Երգարանը» և միւս գրուածքներս: Իսկ Ս. Գ. Հնչակեան Պատմութիւնս առաջուանէն կրկնապատիկ և եռապատիկ աւելի կը տարածուի ամենուրեք:

Գրեթէ ամբողջ արտատահմանի մեր Մ. ձիւղերն ու Գործադիր Յանձնախումբերը և Բնկերները իրենց համա-կրթանքն ու բոլորանուէր աջակցութիւնն են արամազը-բաժնէ Կոնակին և միւս գործերուս...

Ը.

Ներեցէք, սիրելի՛ ընկերներ, որ հարց մը ևս տամ

Ձեզ, թէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ հրապարակաւ կը չեղոքա-ցնեն և ներքնապէս կարտաքսեն, փոխանակ ըստ օրինի ձիւտ հակառակն ընելու:

Ձեզքացումը զգուշացուցման մէկ խտացած ևն է մինչդեռ արտաքսումը՝ պատիժ, որ պէտք է տնօրինուի հրապարակաւ ի գիտութիւն ամբողջ հասարակութեան և առիգգուշութիւն... Վարիչ Մարմինը գիտնալով որ եթէ հրապարակով արտաքսէ, պիտի ստիպուի պատճառաբա-նել, մինչդեռ Դուք ալ վերեւ տեսաք որ իր պատճառա-նութիւնները պարզապէս պառաւական ըսի ըսանք են և չարամիտ յերիւրանքներէ անդին չեն անցնիր, ուստի չհամարձակեցան «արտաքսումը» հրապարակ ձգել:

Հետաքրքիր է նաև թիւ 306 չրջարեւան-նամա-կին վերջաւորութիւնը: Անգամ մին ալ կարգացէք, սի-րելի ընկերներ, վերջին էջը և պիտի տեսնէք որ զայ-րացուցիչ անամթթութեամբ գիտ «Կուսակցական դաւա-նան» անուանելէ և արտաքսելէ վերջ կը գրէ Վարիչ Մարմինը՝

«Այս տխուր իրողութիւնը ձեզ յայտնելուց յետոյ, կուզանք աւելցունելու, որ սա ո՛չ մի լքում, ո՛չ մի զարմանք չպիտի պատճառէ...»:

Իրենք ալ կզգան, որ Հնչակեան Մ-ձիւղերը և Բն-կերները պիտի համոզուրժեն այս անարդարանալի ոճիքին և պիտի զայրանան իրենց դէմ, ուստի կ'աշխատին... խուսափել չարքերու անսեղիտալի պոթիկումէն:

Ձեզ գիտեր թէ Մ-ձիւղերն ու ընկերները ինչ են գրած այդ մասին Վարիչ Մարմնին, բայց խնձ գրուած խիստ բազմաթիւ գրութիւնները կապացուցանեն թէ ամեն տեղ բուն դժգոհութիւն է ամբարտաժ Վարիչ Մարմնի դէմ: Եթէ իմ ստացած նամակները հրատարա-չել կարելի ըլլար, Դուք պիտի զգայիք որ Ս. Գ. Հնչ-

չաղկանութիւնը նողկանքով կը նայի վարիչ Մարմնի արարքին վրայ, ինչ որ հոգեկան սփոխանք մ'է և կ'ապացուցանէ մեր կուսակցութեան առողջ բաւանդակութիւնը :

Այս իրողութեան հանդէպ ինձ կը մնայ բոտ առաջնոյն նուիրուիլ, պինդ փարիլ Ս. Գ. Հնչակեան սուրբ զբօսին, արհամարել բոլոր հաղածանքներն և հոգեով սրբաւոր աշխատիլ կուսակցութեանս բարգաւաճումին: Այսուհետեւ իմ ջանքս պիտի բլլայ նախընտել բոլոր զրկանքներուն և եռանդուն ու անձնուէր գործունէութեան մէջ փնտռել միախառնութիւնս :

Եւ աշխատած եմ և պիտի աշխատիմ կենդանի գործով պատասխանել բոլոր անոնց, որոնք իմ հաղածուելուս մէջ կը փնտռեն իրենց հաճոյքը :

Յատա՛ջ անվատ, սիրելի՛ ընկերներ, միշտ բարձր պահենք Հնչակեան անունը, միշտ կուրծք սանք ամէն դժուարութեան և միշտ մէկ նպատակ ունենանք զեկաւ վար, այն է՝ անդուլ աշխատանքով անսասան պահել Հնչակեան կազմակերպութիւնը :

Բոլոր կատարուածներուն քննութիւնը և դատաւանք Տաճկաստանի Բ. Պատգ. Ժողովին վերապահելով կը սեղմեմ բոլոր անիկոյն Հնչակեաններուն ձեռքը և կը գոչեմ՝

Կեցցե՛ք Ս. Գ. Հնչակեան կուս. Տաճկ. Բ. Պատգ. Ժողովը,

Կեցցե՛ք Հնչակեան կուսակցութիւն :

Ձերմաջերով համբուրներով

ՀՄԱՅՅԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆՅ

26 Մարտ 1911

Կ. Պոլիս

Յ. Գ. —

Վերջին պահուն ձեռքս անցաւ Կեդր. Վարիչ Մարմնի թիւ 9 Շրջաբերականը, որու մասին կուզեմ իմ ընկերական գիտողութիւններս ընել, միայն օրինական տեսակէտով, առանց մանրամասնութեանց խջալու :

Սիրելի ընկերներ, մենք սօսիալիստ կուսակցութիւն մըն ենք. մեր շարքերը կազմուած են օրէ աշխատող՝ օրէ ապրող բանուորներէ, արհեստաւորներէ, թշուառ գիւղացիներէ և նիւթապէս անապահով մտաւորականներէ :

Արդ, մեր ընկերները, շատ աննշան բացառութեամբ բոլորն ալ կը վերաբերին Ժողովուրդի չքաւոր դասուն : Այս բանը ես փորձով գիտեմ. լինելով մէկ գործօն անդամը նախորդ Կեդր. Վարիչ Մարմնի, հաստատ գիտեմ որ Հնչակեան շարքերը՝ բարոյապէս ինչ կերպ ալ արաւմադրուած ըլլան, նիւթապէս չա՛տ համեստ չափով կրնան արտայայտուիլ :

Այս տեսակէտով ես գործնական չեմ գտներ Կեդր. Վարիչ Մարմնի Զրդ Շրջ. ի սա սողերը՝ «Կեդր. Վ. Մ.» տեսնելով ընկերներու ցոյց տուած անպարտաճանաչութիւնը և դատապարտելի անհոգութիւնը... որու չա՛ծ է իւրաքանչիւր Ս. Գ. Հնչ. ընկերոջմէ անպայման պահանջել նուազագոյն չափով 5 դրուշ բացառապէս «Նոր Աւիստիի և Հնչ. գրականութեան համար» :

Ըստ իս Կեդր. Վարիչ Մարմնի իՐԱԽՈՒՆԲ ԶՈՒՆԻ ամեն մէկ Հնչակեանէ «ՊԱՀԱՆՋՆՈՒ» առնուադն 5 աւկան դրուշ :

Մենք ամեն բան Պոլսոյ իրականութեան վրայ չափելու չենք. Պոլսոյ և կարգ մը բարեկեցիկ քաղաքներու մէջ իրաւ է թէ 5 դրուշը բոտ ինքեան մեծ

գումար մը չէ . բայց չմոռնանք որ մենք գործ ունինք գլխաւորաբար կոտորածներու , թաղանի և աւերմունքներու ենթակայ գաւառացի ժողովուրդին ամենէն հարստահարուած մասին հետ , որուն հացակարօտ և լաւահառաջ աղաղակը աշխարհ բռնած է . . . 5 տկան չէ՝ 100 աւկան զրուշ ալ պէտք է տալ Կուս . մամուլին և գրականութեան համար :

Ասիկա ամենէն նուիրական և անյետաճգելի պարտականութիւններէն մէկն է , բայց պիտի տան անոնք , որոնք ԿԱՐՈՂ ԵՆ :

Ի՞նչ տան այն Մ-ճիւղերը և ընկերները , որոնք ո՛չ միայն դրամ չունին , հապա պարտեալով սակ ընկնուած՝ ուրիշի օգնութեան կարօտ են :

Ի՞նչ տան այն ընկերները , որոնք ունեցածնին տալէ վերջ , Կուսակցութեան համար ծանր տուեաններ կը վճարեն զանազան վախճառներու ,

Ի՞նչ տան այն ընկերները , որոնք իրենք Կուս . վերայ նիւթական պահանջներ ունին :

Ի՞նչ տան այն ընկերները , որոնք տեսած են ու կը տեսնեն որ արդի Կեդր . Վարիչ Մարմինը իրենց տէ՛ յոյս չի ներշնչեր և առած դրամներն ալ իր նպատակին չ'գործածելու և վիրենք ալ ամօթով կը ձգէ ուրիշներուն քով . . .

Ի՞նչ տան այն ընկերները հապա , որոնք դժբաղդ պարագաներու բերմամբ որեւէ վտահոթութիւն չունին Կեդր . Վարիչ Մարմինի վրայ և Պատգ . Ժողովին կը սպասեն անոր գեղծումները մէջ տեղ հանելու համար . . .

Ի՞նչ տան այն ընկերները , որոնք Կեդր . Վարիչ Մարմինի մէջ Գործի Մարդ չեն տեսներ և անոր տպիւկարութիւնը աչքերուն առջև է :

Ի՞նչ տան այն ընկերները , որոնք կը տեսնեն որ

դրամ չի պահանջող գործերն իսկ չեն տեսներ և խեղճ Հնչակեան Կուսակցութիւնը թողնուած է անտէր-անտիրական և անպաշտպան իր հակառակորդներուն դէմ . . .

Ըսէ՛ք , ի՞նչ տան այդ բոլոր ընկերները : Եւ ՏԱԼ ԶԿՐԱՆՈՒՆ ՀԱՄԱՐ Ի՞նչ իրաւունքով Կեդր . Վարիչ Մարմինը կը սպաննայ թէ՛

«Եթէ ու է Մ-ճիւղ կամ ընկեր պարտազանց գործի և այս հրամայական պարտականութիւն չկատարէ 2 ամսուայ ընթացքին մէջ , Վարիչ Մարմինն առանց բողոք մը իսկ տատանուելու այդպիսի մասնաճիւղը պիտի լուծէ և անդամը դուրս վտարէ . . . » :

Օհօ՛ , կեցցէ՛ սօսիալիստական բմբուռումը , կեցցէ՛ Հնչակիզմը . . .

Այս ի՞նչ անիրաւութիւն է , այս ի՞նչ ԲՈՒՆՈՒԹԻՒՆ է , որ կը պատշաճի բռնակալ կառավարութեանց միայն . ասանկ Հնչակեանութիւն կ'ըլլայ , ալ ինչո՞ւ կը բողոքենք հարստահարիչ պաշտօնէութեանց դէմ , ալ ինչո՞ւ համար են մեր բոլոր տեսութիւնները . . .

Կեդր . Վարիչ Մարմին այս կամայական պահանջը ոտքով գլխով ՀԱՅՍՏԱՆԻ Է ՀՆԶԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆԵՐՈՒՆ . և այդ պատճառով ալ թիւ 9 Շրջաբերականը ես կը նկատեմ իբր անօրէն և հակահրմշակեան գրութիւն մը , որ ոչ միայն չի կրնար պարտադիր ըլլալ մեր շարքերուն , այլ նա ամեն տեղ պէտքէ հանդիսի արդար բողոքի :

Ինչո՞ւ Կեդր . Վարիչ Մարմինը չ'ըսեր թէ Կանոնադրի ո՞ր յօդուածի արամագրութեան և կամ ո՞ր Պատգ . Ժողովի որոշման համաձայն այդ պահանջը կը դնէ և մանաւանդ լուծելու և արտաքսելու այդ սպաննալիքը կը կարգայ :

«Նոր Աւիարիք»ը չեւելուս յանցանքը Մասնաճիւ-

ղերու և ընկերներու վրայ ինչու կը ձգէ կեդր. վարիչ Մարմինը, երբոր կազմ ու պատրաստ Ապագայ պաշտօնավարութիւն ինք իր ձեռքով խափանեց և ատով խիցոյց տուեց թէ ինք ոչ միայն օրավարութիւն հանելու բարոյական կորով և կարողութիւն չունի, այլ եղածն ալ մեռցնելու կողմն է և փոքրիկ շաբաթավարութիւն մըն ալ չի կրնար հանել:

Մասնաձեւերը և ընկերները մեղաւոր չեն, երբ կը տեսնեն որ կեդր. վարիչ Մարմինը ապիկար է բառի բովանդակ նշանակութեամբ:

Սիրելի ընկերներ՝, մտածեցէք վայրկեան մը թէ ի՞նչ ԳՈՐԾ է տեսած արդի կեդր. վարիչ Մարմինը, իր ո՞ր խոստումն է կատարած, իր ո՞ր ըրածովը կրնայ ձախտարաց մէջտեղ ելնել: Քանի մը հոգի ատկին-անդին զրկելը և քանի մը հատ անհամբերաբար ոճով խմբադրուած շրջաբերականներ հանելը գործունէութիւնն է միթէ:

Ի՞նչ նախաձեռնող հոգի, ի՞նչ զոհողութիւն, յեղափոխական ի՞նչ թափ ցոյց տուաւ կեդր. վարիչ Մարմինը իր պաշտօնավարութեան ամբողջ ընթացքին մէջ, ի՞նչ տուին Մ-ձեւերուն և ընկերներուն որ ի՞նչ կը պահանջեն հիմա...:

Սա ի՞նչ մեռածութիւն է, իսէ՛ր Աստուծոյ, մեր ոտքը չարժողներուն առջև ալ ծաղր ու ծանակի առարկայ եղանք:

Տաճկաստանի Ա. Պատգ. ժողովէն յետոյ ա՛յս պիտի մեր կուսակցութեան գիրքը...:

Սիրելի ընկերներ՝, որքան ալ կուգեմ լուր և մուտացութեան տալ այս ցաւերը, բայց չեմ կրնար, որովհետեւ ամեն օր ամէն ժամ կը տեսնեմ թէ ինչպէ՛ս մեր պատուական կուսակցութիւնը գործնապես փոխարէն մեր Գլխահներուն երեսն կիցնա՛յ կոր, կիցնա՛յ կոր...:

Գերմարդկային ձիւերու չորսիւ կանգնած այս կուսակցութիւնը այսօր Սապահիւլիւանի մը, Բ. Վառզաքաւի մը և անոնց կամակատար խմբակի մը ձեռքով կը մերկանա՛յ իր վաղեմի մաքուր գաղափարականութենէն, կը զրկուի՛ իր զմայլելի հմայքէն, կը պղտիկնա՛յ իր անշուղական մեծութեան մէջ... Ու այս ահեղ կացութեան առջև իմ հոգին կը լեցուի անպատում դատնութեամբ, կը համակուիմ զայրութի և անողոքելի ցտաման զգացումներով, կը միտմի ներսիդիս և որպէս անթեղ մաղմաղ կայրիմ իմ մէջ, բայց՝ նախանձախնդիր ու իքնաճանաչ Հնչակեաններուն հետ, որոնք սակայն պիտի արաքսուին կուսակցութենէն, եթէ չհաճին մեր կեդր. վարիչ Մարմինն 5 ական զրուշ զրկել, կամ վերջականներու փոխարէ՛ք 2 ական զրուշը լստ թիւ 9 Շրջաբերականին:

Ընդունեցէք, սիրելի ընկերներ՝, թէ կեդր. վարիչ Մարմին այս քայլը իր բարոյական բովանդակութիւնը կարտացոլացնէ, ինչ որ արդիւնք է Հնչակեանութիւնը իր եութեան մեջ չըմբռնելուն...:

Ատանկ Մարմին մը ա՛յլեւս իրաւունք չունի պաշտօնավարելու. անոր պարտքը՝ հիմա ուրիշ բան չէ, բայց եթէ իսկոյն հրաւիրել Տաճկ. Բ. Պատգ. ժողովը և իր «գործունէութեան» անհուն ոչնչութեամբ հեռանալ Գործադիր Իշխանութեան անպարէզէն...:

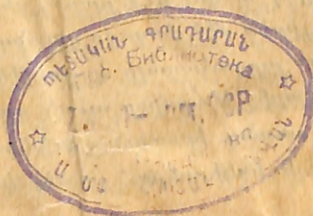
Արդէն ժառանգին ալ լրացած է. վարիչ Մարմինը պարտաւոր է ապրիլ ամսոյ մէջ ցրուել ժողովին հրաւերը, որպէսզի յաւիտեան մէջ ժողովը գումարուի և օր առաջ վերջ գրուի այս արգահատելի կացութեան: Հրաւերը ցրուելէ յետոյ վարիչ Մարմինը պիտի գրադի լոկ ընթացիկ գործերով, առանց իրաւունք ունենալու այս կամ այն Մ-ձեւերը և ընկերները լուծել կամ վտարել 5

զրուչի կամ վկայականի փոխարժէքը պատրուակ բըռ-
նելով : Թիւ 9 Շրջաբերականը կարծէք կանխամտած-
ուած անկրթութիւնը մըն է՝ կարգ մը դժգոհ Մ-ճիւղեր
և Բնկերներ զրկելու ընտրելու և ընտրուելու իրաւուն-
քէն : Մեր Մ-ճիւղերն ու Բնկերները պէտք է ա-
չալուրջ գտնուին և թոյլ չ'տան որ իրենց ունէն մէկ
անգամը զո՛ն երթայ այսպիսի անօրէնութեան :

Շատ հուսանակա՛ն է որ մինչև անգամ Պատգ . Ժո-
ղով չ'բաւիրէ կեղք , վարիչ Մարմինը , որովհետև այդ
անկող գատաստանին ներկայանալու երես չունի . բայց
Մասնաճիւղերը արթուն պիտի ըլլան և ի հարկին
պիտի ստիպեն Կ . Վ . Մարմինը դումարել Ս . Դ .
Հնչակեան Կուս . Տաճկաստանի Բ . Ընդ . Պատգամաւո-
րական Ժողովը , ճիշտ իր ժամանակին : Հակառակ պա-
րագային այդ նախաձեռնութեան իրաւունքը կը փոխան-
ցուի , ըստ կազմ . կանոնադրի , 183 ըզ յօդուածի Մ-
ճիւղերու մեծամասնութեան :

Հ . Ա .

4 ապրիլ 1911 Կ . Պոլիս

1967

of 2425

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0040570

1261

